

De ondraaglijke zwaarte van het evidente

Deel III: De
Januskop

De ondraaglijke zwaarte van het evidente

Deel III: De Januskop

Het (Leo Feyaerts)

Ik is het. (T. Adorno, *Minima Moralia*, Deel Een, § 39). Het is on-verschillig. Het laat Het bijgevolg volmaakt onverschillig wat de overige Hets van Hets boek(en) vinden. Wat erin staat kan aan elke Het overkomen op hetzelfde manier en kan door elke Het met hetzelfde onverschillige talent worden weergegeven. Nee, dit zijn geen verschrijvingen; het is hoge wijsheid. Hedendaagse wijsheid. De wijsheid van Het. Hets wijsheid. Of deze zinvol is, laat Het over aan het oordeel van de overige Hets na lectuur van Hets boeken.

Opgedragen aan Het dat Het oneindig dankbaar is. Hopelijk is Het niet beledigd.

De Hets en gebeurtenissen beschreven in dit boek zijn fictief. Elke overeenkomst met bestaande Hets, levend of dood, berust op puur toeval. Het is nooit de intentie geweest van Het Het op een hettische manier te beschadigen.

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, vertalingen, of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Het.

Nu de absurditeit van het onverschillige, hedendaagse denken enigszins is toegelicht:

Opgedragen aan Prof. dr. Lode Wils

De personages en gebeurtenissen beschreven in dit boek zijn fictief. Elke overeenkomst met bestaande personen, levend of dood, berust op puur toeval. Het is nooit de intentie geweest van de auteur iemand persoonlijk te beschadigen.
(Grap)

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, vertalingen, of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
(Ernst)

Schrijver: Leo Feyaerts
Coverontwerp: Arno Hilkens
ISBN: 9789402140019
© Leo Feyaerts

Voorwoord

Dit is Carlo's essay, dat hij aankondigde in zijn levensverhaal en schreef tussen begin november 1967 en 25 februari 1968¹. Zijn kritiek op het linkse denken reikt niet verder dan het structuralisme en de semiotiek² van Derrida (*De la grammatologie*, 1967). Van Derrida's deconstructieve systeem was hij niet op de hoogte omdat *Positions*, Paris, Minuit, 1972, p. 41-42 en *Hors livre, préfaces* van *La Dissémination*, Paris, Seuil, 1972, p. 4-6, waarin dit wordt uiteengezet, pas later zijn verschenen. Ik ben daarom zo vrij geweest zijn tekst aan te vullen met opmerkingen over die deconstructie. Omwille van de leesbaarheid vermeld ik die toevoegingen niet. Kwalijk is dit niet omdat wij in de te korte periode van onze vriendschap elkaars denken sterk hebben beïnvloed en mijn denken daarna een verlengstuk is gebleven van het zijne.

Lezers die een hekel hebben aan bespiegelende teksten kunnen dit boek beter niet doornemen. Waarom jezelf kastijden? Zonde van het geld dat zij ervoor neer hebben geteld. De overigen wens ik veel sterkte toe bij het opruimen van hun illusies.

Om kennis te maken met zijn denkwijze, eerst dit gesprek. De kern van de zaak had hij begin november al op papier gezet, maar aan de uitwerking is hij pas later begonnen. Onze conversatie vond plaats omstreeks 15 november 1967 enkele dagen na zijn confrontatie met de marcuseaan Van de Borre van de Studentenvakbond (SVB).

“Alle kunst moet kritisch zijn,” zei de linkse, waarop Carlo repliceerde: “De kunstenaar moet niks.”

En: “Elke kunstenaar drukt automatisch de maatschappij uit waarin hij leeft, hetzij kritisch, hetzij bevestigend, al naargelang zijn behoefte.” De bliksem, waarvan hij gewag maakt in Deel I, is zijn ingeving van

1 Vier dagen later, op 29 februari, slipte hij 's avonds met zijn auto in een stortbui op de Antwerpse Ring en sloeg te pletter tegen een lichtmast. Hij was op slag dood. Zijn 'essay' lag verspreid op de vloer van het wrak. Dat vertelde zijn moeder me een jaar later. De rijkswacht verzamelde de pagina's en gaf ze samen met zijn andere eigendommen aan haar man. (Staf Van der Auwera, 1999)

2 Semiotiek is de studie van het wezenlijke karakter, het ontstaan (semiose) en het gebruik van tekens en tekensystemen, wat onder meer inhoudt de studie van de symbolen waarmee etnische talen worden weergegeven.

enkele weken tevoren, het besef dat aan ieder mens een antinomistische¹ behoefte inherent is, namelijk én aan onderscheid/sadisme én aan het verzoenen van de tegenstellingen/conformisme. Het was zijn gewoonte discussies of conversaties, die hij geestig of interessant vond, dezelfde avond nog te reconstrueren. Heel verstandig van hem en een fantastische geheugentraining. Nadat ik een dergelijke reconstructie had gelezen, begon ik hem te imiteren. Vandaar dit verslag.

We zaten op die koude, druilerige avond aan de eerste ronde tafel links in de *Ambiorix*, het clubcafé van de Limburgse studenten. Die zaak ligt vooraan op de Leuvense Oude Markt vlakbij de Kiekenstraat. Ze bestaat nog steeds en de voorgevel heeft nog steeds hetzelfde voorkomen: op het gelijkvloers overspant een grijze, halfronde, natuurstenen boog de voordeur en de beide ramen, terwijl hij aan beide zijden wordt geflankeerd door een brede, grijze, natuurstenen pilaster met een kapiteel in de Ionische orde. Barok. Of de twee muurpijlers origineel zijn, weet ik niet, maar dankzij hen harmonieert het gelijkvloers met de authentieke verdiepingen.

Er was maar weinig volk in de gelagzaal. Op Etienne de cafébaas na uitsluitend onbekenden. De Limburgers, voor wie we waren gekomen, zaten te zingen in de *Thier* op een cantus² van hun Gilde en dat waren we vergeten. Waarom zij niet boven ons vergaderden in het zaaltje op de eerste verdieping? Die ruimte kon niet eens de voltallige “Hengst” Hesbania herbergen, de club van de Haspengouwse Limburgers, en naast die telde Limburg nog vier andere. Tijd hadden we genoeg en dus amuseerden we ons bij het raam met oneliners tot Carlo plots uithaalde naar de Studentenvakbond omdat die de acties voor *Leuven Vlaams* gebruikte om marxistische denkbeelden aan de man te brengen. “Je zit er nog altijd mee in de maag, èh,” zei ik lachend, “met je *clash* met Van den Borre.”

“Ja. En sympathiek vind ik hem niet. Maar persoonlijk is het ook niet.”

1 Een antinomie is een (innerlijke) tegenspraak die geen paradox is, geen ogenschijnlijk tegenstrijdige situatie. Ogenschijnlijk, omdat de vermeende tegenstrijdigheid veelal berust op een denkfout of een verkeerde redenering. Het is ook mogelijk dat de paradox een uitspraak is die dezelfde woorden gebruikt in een verschillende betekenis. Een paradox lijkt in te gaan tegen ons gevoel voor logica, onze verwachting of onze intuïtie. Antinomistische behoeften die intrinsiek eigen zijn aan de mens en dus zijn aard of natuur vormen, zijn behoeften die in de mens diametraal tegen elkaar in werken (zie verder, Deel I, § 1.1.2).

2 Studentikoos zang- en drinkfestijn.

“Waarom heb jij zoveel pijn aan die linksen? Er zitten toch ook schappelijke kerels tussen?”

Hij dacht even na.

“Je moet je eens voorstellen dat je linkse buurman jou constant onder de neus drukt dat al je gedachten en gevoelens niet jouw gedachten en gevoelens zijn, maar die van de klasse of structuur waartoe je behoort. Met andere woorden dat je dus zélf, als persoon, volkomen waardeloos bent. En dat de andere buurman aan de linkerkant, die daar pas een nieuw pand heeft betrokken en Derrida heet, daaraan toevoegt *dat het niet uitmaakt* wat je voelt, denkt en zegt omdat al wat je voelt en denkt en zegt nooit meer is dan een product van jouw *verzwegen vooronderstellingen* en in die zin altijd verhuld subjectief is. Wat niet wordt gezegd of niet in een tekst staat is dus belangrijker en essentiëler, waarachtiger, dan wat er wel in staat. Fijn. Dat ontbrekende kan hij dan eigen goedgevallen invullen... Want een gedachtewereld van meer dan tweeduizend jaar willen vernietigen is sadistisch, ook al wil hij net als Plato alle tegenstellingen verzoenen... Hij wil elk etnocentrisme elimineren, zegt hij zelf in de eerste zin van zijn *De la Grammatologie*.¹ Maar daardoor creëert hij op slag een nieuwe zwart-witte tegenstelling, namelijk tussen het westerse etnocentrisme - want dat is de enige vorm van etnocentrisme die bij hem echt van tel is - en zijn eigen 'bevrijdende' opvattingen. En dat allemaal terwijl hij

1 J. Derrida, *De la grammatologie*, Les Éditions de Minuit, Paris, 1967, *Exergue*, p. 11: (Na drie citaten, respectievelijk van een Akkadische anonymous (Akkadische Rijk in Mesopotamië, circa 2334 v.C.- circa 2154 v.C.), Jean-Jacques Rousseau en Hegel): “*Ce triple exergue n'est pas seulement destiné à rassembler l'attention sur l'ethnocentrisme qui, partout et toujours, a dû commander le concept de l'écriture.*” “Dit drievoudig motto is niet alleen bedoeld om ieders aandacht te vestigen op *het etnocentrisme* dat, *overal en altijd*, aan het concept van de weergave van het gesproken woord en de gedachte op schrift heeft moeten leiding geven.” (De cursivering in de vertaling komt van mezelf, Staf Van der Auwera, 1999).

Reeds bevestigd Derrida hier, ongeacht of hij gelijk of ongelijk heeft, gedeeltelijk de essentie van Carlo's opvatting. Onmiddellijk hebben de eerste gebruikers van het schrift zich bewust onderscheiden van de volken die geen schrift aanwendden en voelden zij zich door dit gebruik verheven boven die andere (= onderscheid/discriminatie/sadisme als fundamentele behoefte van de mens.) Indien Derrida langer had doorgedacht over de functie van het schrift tijdens de groeps- en identiteitsvorming, had hij kunnen besluiten dat elke mensengroep die het schrift gebruikte zich door dit gebruik tot een hechtere conformiteit ontwikkelde en zich des te sterker als dusdanig ervoer (= interne verzoening der tegenstellingen) ten opzichte van andere (= onderscheid/sadisme).

zagezegd alle zwart-wittegenstellingen komt elimineren door elke uitspraak over om het even wat te reduceren tot een onbeslisbare formule.¹ Knap...

Al wat je voelt en denkt en doet is volgens hem in wezen *onbeslisbaar of on-verschillig* en door zijn on-verschilligheid *gelijkwaardig*. Je kunt hem dan terecht de vraag stellen - want hij is ook maar een mens die leeft in een bepaalde tijd en een bepaalde maatschappij - welke verzwegen vooronderstellingen *hemzelf* ertoe hebben aangezet om dit vonnis te vellen. Welke verzwegen behoeften *hemzelf* ertoe hebben aangezet om dit sadistisch oordeel te vellen over zijn westerse voorgangers en over denkers die spreken of schrijven vanuit een andere dan zijn 'kritische' behoefte... Och, die behoefte is altijd dezelfde, hoor. Die aan *onderscheid*. Zowel tussen henzelf en hun geestesgenoten als tussen henzelf en hun tegenstanders. En tegelijkertijd de behoefte om een nieuwe conformistische groep tot stand brengen waarin alle tegenstellingen zijn verzoend. Je weet wel, de algemeen menselijke antinomie waar ik het al enkele keren over heb gehad.”

“Ja, hahaha, dat weet ik goed genoeg... Ja, ze is goed, ze snijdt hout. Dat heb ik al een paar keren gezegd.”²

“*Bon*, maar wat ik eigenlijk wil zeggen is dit. Links denkt altijd vanuit steeds dezelfde vooronderstellingen, namelijk dat de mens zodanig is dat ieders gelijkheid of gelijkwaardigheid een haalbaar ideaal is. En rechts denkt daar altijd tegenin vanuit zijn eigen vooronderstellingen. In wezen voeren ze dus beide dezelfde actie uit omwille van exact dezelfde behoefte, én aan onderscheid én aan het verzoenen van tegenstellingen, maar elk met een verschillend beeld van de mens voor ogen... Het komt er dus op aan er zélf achter te komen hoe de mens is, hoe zijn natuur is door die af te leiden uit zijn taal en zijn acties. En liefst zonder de hele tijd jezelf tegen te spreken...

Tja, maar mijn opvatting is niet links. En dus zal links ze al na een paar zinnen wegzetten als vooringenomen rechts en het verdommen om er nog verder over na te denken...

Bon. Want rechts denkt volgens links iedereen, die om egaal welke reden en op egaal welke grond, het ideaal van de volledige gelijkheid of

1 J. Derrida, *La voix et le phénomène*, Paris, Épiméthée, 1967, p. 113-116.

2 Om te begrijpen hoezeer hij vlak daarvoor nog met zijn zienswijze worstelde, dient men in zijn levensverhaal het hoofdstuk “Twijfel, Koran en rake opmerkingen bij mijn inconsequenties” te lezen. Als men daarin geen belang stelt omdat het de Koran op de korrel neemt, kan men hier probleemloos verder lezen.

gelijkwaardigheid van alle mensen van de hand wijst en bijgevolg wél een persoonlijke en sociale identiteit benadrukt. Akkoord?”

“Akkoord.”

“En vervolgens vindt links dat het zijn plicht is om jou de les te lezen. Omdat alles wat *jij* voelt, denkt en doet zogenaamd haat zaait. Terwijl zij allen tezamen er in één adem aan toevoegen dat jij op *hun* manier *moet* voelen en denken en leven om goed te voelen, te denken en te leven en dat je anders monddood *moet* worden gemaakt of helemaal dood. Hoe reageer jij op zo'n arrogante, zichzelf tegensprekende hypocrietten? *Bon*. Zo spreekt links al tegen jou en mij sinds Jean-Jacques Rousseau en Karl Marx. Al meer dan tweehonderd jaar, en wij maar knikken en zwijgen. Wat vind jij daar zélf nu van?”

“Dat het op niets trekt. Maar dat alternatief van je, kun je dat zó onderbouwen dat het anderen kan overtuigen?”

“Sommigen waarschijnlijk wel, maar de meesten zeker niet. Want ik voorspel geen volmaakte verzoening van alle tegenstellingen of een aards paradijs. En ze kunnen mijn idee ook niet gebruiken om sadistische excessen goed te praten.”

“Derrida's opvattingen dan wel?”

“Ja. Als hij Plato en zijn ideeënleer aanwezig acht in het hele westerse denken en als hij die platonische erfenis in één klap wil vernietigen en vervangen door zijn eigen systeem, dat zogezegd vrij is van alle discriminerende onderscheidingen, dan ziet hij zichzelf heel discriminerend als een *messias*, als een witte *Verlosser* die het aards paradijs brengt in een zwarte, verdorven wereld...

Ja, Staf, jong, ik ben er juist opgekomen, op mijn idee, door mij af te vragen hoe het mogelijk is dat al die linkse *messiassen* zoals Karl Marx, Adorno, Marcuse, Foucault en Derrida met droge ogen en met zoveel aplomb, en met zo'n onwrikbare overtuiging van het eigen gelijk, elkaar onderling én zichzelf constant tegenspreken. Het is Adorno zélf die me op mijn idee heeft gebracht met zijn *Minima Moralia*. Ken je dat?”

“Nee.”

“Geef niet... Komt ten andere door jou dat ik hem heb gelezen. Jij had het over Marx en die heb ik ook gelezen, maar toen had ik de *Minima Moralia* van Adorno al achter de rug. Die is het dus, die mij aan 't denken heeft gezet, die me de weg heeft gewezen. Hij is de man die bij mij de bliksem heeft doen inslaan. Ik heb mijn idee al op papier gezet, zo'n honderdtwintig pagina's tot nu toe, maar die allemaal voor de vuist weg citeren kan ik niet.”

“Honderdttwintig! In maar één weekend!?”

“Nee. Ik was er al een tijd mee bezig vóór die affaire met Van de Borre. Maar sindsdien werk ik er constant aan als ik nuchter ben en als ik bij de d'Haeseleers zit. Maar qua stijl is het nog afschuwelijk. Niet te lezen en vol taalfouten. Er valt dus nog heel wat aan te schaven. Maar dat ik het menselijk gedrag veel beter kan verklaren dan links is me intussen zo klaar als een wolkeloze vriesnacht. Nu nog zoveel mogelijk het gras voor hun voeten wegmaaien.”

“Al een idee hoe je dat gaat aanpakken?”

“Ja. Want dat ze zich tegenspreken is me volkomen duidelijk. En waarom ook.”

“Je wilt er een heel boek over schrijven, is het niet?”

“Toch minstens een essay.”

“En het dan laten uitgeven?”

“Ja. Door die uitgeverij waar mijn moeder voor corrigeert.”

Ik zat een tijd naar hem te kijken.

“Maar zij is Franstalig.”

“Tweetalig. We zullen het wel vertalen als ze het goed vindt.”

“Jong-jong,” zei ik, “Jij haalt je wat op de hals. Ik weet hoe hard het je raakt als iemand je afwijst, hoe zwaar je dan elke keer bent gekwetst. Is dat dan wel verstandig?”

“Iemand moet het de mensen zeggen. Iemand moet die sofisten het masker afrukken en een alternatief formuleren voor hun onzin. Anders gaan we een vernietiging van de democratie tegemoet op dezelfde manier als de Griekse stadstaten is overkomen in het Hellenistisch tijdvak.”

“Bakken van haat en smeerlapperij ga je over je heen krijgen. En als ze er ook maar één speld tussen kunnen krijgen, zullen ze je uitlachen, recht in je gezicht.”

“Dat moet dan maar.”

“Dapper.”

“Dat weet ik nog niet zo. Elke kritiek is sadomasochistisch.”

“Opnieuw dat sadisme als fundament van iedere beleving?”

“Voor de helft. Dat weet je. Daar was je het mee eens. En met ieders behoefte aan conformisme ook. Maar laat het ons nu houden op dat sadomasochisme van elke kritiek.”

“Oké. Dat is al niet voor de poes. Hoe moet ik dat dan zien?”

“Jij hebt toch ook al wel eens iemand uitgescholden omdat hij je bijna omver reed?”

“Ja.”

“En goed gelachen als er iemand iets stoms had gezegd?”

“Ja-ja... Maar dan neem je het begrip sadisme wel héél breed.”

“Dat moet ook. Het gaat niet alleen maar om het plezier dat je beleeft aan het kwetsen van iemand, en ook niet om het blinde geweld als er iemand alleen of samen met een groep een andere zomaar in elkaar slaat of iets vernielt, om vandalisme dus, maar om de neiging van ieder mens om de andere hoe dan ook te willen kwetsen. Om hem naar beneden te willen halen, te minachten, te degraderen of hoe je het ook noemen wilt.”

“Hm... Freud kan wel inpakken als je het zo bekijkt... Maar dat masochisme dan?”

“Je kunt als je kritiek levert - dat heb je zelf gezegd - er zo goed als zeker van zijn dat er een reactie zal komen van degene op wie je kritiek levert, een reactie die je op zijn zachtst gezegd niet zal bevallen. Een lang gezicht, tegenwerpingen die je stelling onderuithalen, pogingen om je belachelijk te maken, *colère* als de kerel, die je hebt gevisieerd, niet tot het formuleren van een treffelijk antwoord in staat is, bijvoorbeeld omdat hij simpelweg ongelijk heeft, en scheldpartijen, bedreigingen, en misschien valt hij je ook nog wel fysiek aan. Keus genoeg dus en geen enkele die je onberoerd laat.”

“Hm... *All right*... Oké.”

“Maar dat is nog niet alles.”

“Wat dan nog?”

“Iets waarvoor je ook dat sadisme van jezelf goed in het oog moet houden.”

“Hoe dan?”

“Elke kritiek is vernietigen, dat ben je toch met me eens?”

“Ja. Maar je kunt er toch iets beters voor in de plaats willen zetten?”

“Dat kan. Maar dat hoeft niet. Op het ogenblik dat je iets vernietigt, ook in een bevlieging, vernietig je iets dat waardevol is voor een ander. Dat is sadisme.”

“Ja. Akkoord. En dan?”

“Hoe feller en grondiger je kritiek, hoe sadistischer.”

“Oké, maar...”

“Waarom iets willen vernietigen als het geen bijzondere betekenis voor je heeft? Hoe groter het belang dat je aan iets hecht, des te feller en grondiger je kritiek. En des te feller en grondiger dus je sadisme.”

“Ja-a-a.”

“Elke kritiek is dus tegelijkertijd een intens gehecht zijn aan en een zich vernietigend keren tegen.”

“Kan het niet wat duidelijker? Zeg nu eens precies wat je wilt zeggen.”

“Je gaat geen kritiek leveren op iets dat voor jou van geen enkel belang is. Tenzij je een vitter bent. Maar dan vind je de persoon op wie je vit zodanig de moeite waard dat je hem wilt kleineren, dat je hem wilt vernietigen, zijn waardigheid als mens.”

“Hm... Ja... En dan?”

“Als je iets vernietigt, een wetenschappelijke theorie, een ideologie, een waardigheid, een heerschappij, een maatschappij, moet je eerst aan al die zaken bijzonder gehecht zijn door ze te haten voordat je ze tot elke prijs wilt vernietigen. Dus, Staf, als je er zoals links een levenstaak van maakt om de bestaande maatschappij te vernietigen, vernietig je ook je eigen levensdoel, het vernietigen van die bestaande maatschappij.”

“Oké. Ik zie wat je bedoelt. Maar je kunt daarnaast toch nog andere levensdoelen hebben? De kunst of een huisgezin of een lief?”

Hij lachte: “Elk 'maar' is kritiek.”

En toen serieus: “Dat kan, inderdaad. Het hangt er maar vanaf hoe je bent opgevoed en welke modellen je bewust of onbewust navolgt. Maar ik denk dat er voor de praktische critici zoals onze linkse messiasen na een geslaagde revolutie maar één weg openstaat om zin te geven aan hun bestaan en dat is blijven vernietigen. Ze zijn hun hele leven lang zo sterk gefocust op alle facetten van de maatschappij die ze willen vernietigen, dat zij die na hun revolutie zullen blijven herkennen in allerlei gedragingen en opvattingen. Die zijn dan 'contrarevolutionair' en die moeten dan eveneens worden vernietigd en zo blijven ze aan de gang. Tot Candide-met-de-pet er genoeg van krijgt en zijn beulen laat terechtstellen. Terwijl hij, die Candide dus, zijn ziel verkoopt aan de man die de rust herstelt, een Napoleon bijvoorbeeld. Zo vreet elke revolutie zijn eigen kinderen op... Maar dat wil ik eigenlijk allemaal niet zeggen...”

Er is een bepaalde levensvreugde uit je weg als je de zin van je bestaan afhankelijk hebt gemaakt van maar één alles overheersend doel, van een obsessie, van het winnen van de *Tour de France* bijvoorbeeld, en als je dat doel dan hebt bereikt. Bovendien kan de Tour ook alleen maar gewonnen worden door tegenstanders te degraderen. Daar zit dus ook een sadistisch element aan vast zoals aan elke concurrentie of competitie.”

“Is dat dan slecht?”

“Het is geen morele kwestie. Toch niet in eerste instantie. Wel hoe de mens in elkaar zit. Als je werkelijk aanstoot neemt aan iets, wordt dat een obsessie en die wil je dan vernietigen.”

“Waarom drink jij eigenlijk zoveel? Is dat ook om zo'n reden?”

“Ja,” grijnsde hij, “ik erger me aan mezelf. En behoorlijk.”

Toen weer hartelijk: “Maar dat tracht ik te verhelpen.”

“Hoe dan?”

“Door jou. Door je vriendschap. Die geeft me de kans om mezelf te ontdekken. Die dwingt me daartoe.”

“Daar drinken we er nog een op.”

We dronken onze pinten uit en ik bestelde twee nieuwe. Etienne bracht ze.

“Op mijn sadisme!”

“En dat van de totale mensheid!”

Etienne: “Ja, maar niet op dat van mij, hoor! Ik ben geen sadist.”

“Zie je wel, hij maakt al een onderscheid! De sadist!”

“En verheft zich boven zijn klanten!”

“En riskeert zo zijn klandizie, de masochist!”

“Hahaha.”

“De vuige uitbouter! Hij discrimineert!”

“Carlo, je bent aan 't schelden, smerige sadist!”

“Hahahahaaaa.”

“Geestelijk gestoord.”

“Haaa! Hij doet het weer! Weer sadisme!”

“Hahahaaa! En wij zijn nu ook weer sadisten!”

“Jaaah! Hahahaaa!”

Allebei de slappe lach, Etienne ervandoor en de pinten rap leeg. Om mijn kameraad terug op het spoor te zetten, zei ik: “Het maakt dus niet uit hoe vluchtig je ongenoegen is. Als je iemand ook maar een fractie van een seconde uitscheldt of verwenst, ben je al een sadist.”

“Je betreft het natuurlijk weer op het Vlaams nationalisme... Maar ja. Dat is zo. Het komt gewoon omdat het sadisme in je zit, omdat het je eigen is.”

“Iedereen is dus een sadist? Ik ook?”

“Ja. We zijn allemaal sadisten. Als je zegt “dit verschil of dit onderscheid mag niet”, dan zeg je eigenlijk “er bestaat een verschil en er bestaat een onderscheid” - want anders is het niet mogelijk om *zinvol* over verschillen te spreken - “maar ik hou daar niet van” en dan noem je die verschillen maar *interpretaties*. Zoals Derrida. Interpretaties die vergiftigd zijn door de verzwegen vooropstellingen van de westerling die aan het woord is. Maar intussen maakt hijzelf opnieuw een keihard onderscheid, namelijk tussen zichzelf en de mensen die hij bekritiseert...

Maar de verschillen tussen de talen zijn nogal evident en het samenhorigheidsgevoel op grond van een gezamenlijke taal ook. De vraag is dan: is het waardevol dat er verschillende talen bestaan? Ook sommige

linksen geven toe dat dit waardevol is. Maar dan moet je uiteraard ook de verschillen in de culturen op de koop toe nemen en dat doen ze niet, vooral niet als het gaat om de verschillende gradaties van sadisme die door die culturen zelf als zinvol en evident worden ervaren...

Maar, zoals je zelf zegt, je kunt ook plezier beleven aan zaken die geen oordelen zijn, geen vonnissen over anderen...

En je kunt je sadisme inperken maar dan moet je wel heel goed jezelf kennen. *C'est ça...*

En hoe vluchtiger de opmerking of minachting, hoe minder belang er wordt gehecht door de persoon die opmerkt of minacht aan de persoon die hij een sneer geeft... Of aan de situatie waarop hij kritiek levert... Maar hoe langer iets van de andere blijft hangen in jezelf, iets dat je niet aanstaat om een bepaalde reden, en hoe langer je die persoon of zijn ideeën attaqueert, des te belangrijker is hij voor je of des te belangrijker zijn zijn ideeën voor je."

"Maar hoe kan dat dan? Als elke kritiek sadomasochistisch is, en als iedereen wel eens kritiek levert op een onfrisse manier en daarbij elk keer zijn eigen obsessies om zeep helpt, dan is iedereen dus overal en altijd een sadomasochist?"

"Ja."

"Maar hoe zit het dan met die zelfkritiek die je nodig hebt om jezelf te leren kennen? Die is dan toch ook sadomasochistisch?"

"Ja. Op een bepaalde manier wel. Ik vernietig samen met jou het beeld in mij van de heilige, ongelukkige Carlo die altijd het slachtoffer is van de omstandigheden. Aan dat prentje ben ik heel sterk gehecht. We vernietigen dus samen iets dat vals is in mij. En intussen pijnig ik mezelf om ons allebei een plezier te doen. Want als ik mezelf niet corrigeer, krijgen we herrie en dan is onze vriendschap voorbij. Dus dat sadisme naar mezelf toe is - hoe pijnlijk het ook is - mijn lust en mijn leven. In die zin is het masochistisch. Sadomasochistisch dus."

"Oké. En dat geldt dus voor iedereen?"

"Ja. Als mogelijkheid. De meesten kunnen de pijn niet aan en geven liever aan anderen de schuld. Sadistisch dus. Door kritiek te leveren op *de* maatschappij en daarin altijd op *de* anderen. Zo werkt dat. Maar ik kan nu veel beter omgaan met mezelf. En met jou dus ook. Dat is onze winst."

"Ik krijg hier wel een hoop bloemen met pot en al naar mijn kop gegooit. Maar oké... Maar ergens moet toch een grens zijn?"

"Ik denk het niet. Mensen oordelen altijd. Impliciet of expliciet. Je hoeft maar te zeggen "ik ben goed en jij ook, want jij bent hetzelfde als ik" en je

zegt eigenlijk al “en die derde niet, want hij is anders”. Dat is de menselijke natuur. Zo te oordelen, zo waardeoordelen vellen over anderen en jezelf.”

“En dat komt dus allemaal door de taal?”

“Nee. *Het is de aard van de mens uitgedrukt in de taal.* Elke taal is aangepast aan de menselijke aard. Ze geeft die perfect weer. Zij kan ook niet anders. Het geschapene geeft altijd de eigenschappen weer van zijn schepper... Taal onderscheidt altijd en brengt dus altijd scheidingen aan. Als de mens daaraan geen behoefte had, had hij nooit een taal verzonnen. Dus zonder erfelijkheid geen behoefte aan onderscheid en aan een onderscheidende taal. Een aan het vermogen om er een te leren. En ook geen behoefte aan sadisme en of aan wat dan ook, maar ook niet aan vriendschap.”

“Kan dat wel, ooit een beeld vormen van jezelf en van anderen dat volledig zuiver is?”

“Nee. Ik denk niet dat het innerlijke conflict ooit ophoudt. Het is een gevecht. Maar je groeit er wel door.”

“Daar drinken we er nog een op.”

Het spreekt vanzelf dat we na die derde Stella de draad kwijtraakten. Maar ik herinner me dat ik nog één vraag heb gesteld en wat hij daarop antwoordde.

“Die kritiek van jou op die gasten van de SVB is dus ook sadomasochistisch?”

“Ja. Tot ik grondig met hun tegenspraken heb afgerekend. Daarna gaan we over tot de orde van de dag.”

Daarop rekenden we bij Etienne grondig onze pinten af en begaven ons naar ons stamcafé, de Bacchus, om over te gaan tot de orde van de dag. En reken maar dat onze marcuseaanse linksen, hoewel ze verkondigen dat iedereen gelijkwaardig is en *Jenseits von Gut und Böse* zijn libido en doodsdrijf ongeremd moet uitleven, op onze agenda veel kritiek hadden.

Staf Van der Auwera, 30 november 1999.

Deel I: Soortmens versus antinomie

Inleiding

Antwerpen, 25 februari 1968,

Dag moeder,

In dit essay tracht ik een uitweg te vinden uit het sinds Plato aanslepende *nature-nurture*-debat. Het grootste deel ervan heb ik geschreven bij de d'Haeseleers na lectuur van Marx, Adorno, Fromm en Marcuse en het laatste werk van Derrida.¹ Niemand mag slimmer zijn dan ik, weet je, zelfs mijn beste vriend Staf Van der Auwera niet. Fraai is dat niet. En dan die maniakale neiging om over alles te willen meepraten waar men tegenwoordig de grote trom over roert, en het liefst met enige kennis van zaken. Boekhandels zijn er in Leuven in overvloed. En wat ik daar niet vind, tref ik wel aan in Brussel of Antwerpen. En aan geld heb ik geen gebrek, dat weet je maar al te goed².

Arme d'Haeseleers! Ze dachten dat ik aan iets zat te schrijven voor het behalen van mijn diploma. En in de watten dat ze me legden! Alsof ze het nog niet druk genoeg hadden met dood te gaan. Eind januari, toen ze

1 In 1967 *De la grammatologie*. (Staf Van der Auwera, 1999)

2 Hij legt dit uit in zijn levensverhaal. Dat hij hier met zijn moeder lijkt af te rekenen, is slechts schijn. Wel was hij zwaar teleurgesteld toen zijn zus hem medio december meedeelde dat zij een minnaar had. Hij had na haar echtscheiding bij haar willen intrekken, maar dacht dat G.v.d.W., aan wie hij een hekel had, haar minnaar was. Enkele weken later hebben hij en zijn moeder een vertrouwelijk gesprek gehad en heeft zij hem toevertrouwd wie werkelijk haar minnaar was. (Staf Van der Auwera, 1999)

gestorven waren, trachtte ik in Leuven hieraan verder te werken, maar dat lukte niet. De betogingen zijn daar weer aan de gang, net als vorig jaar, en de Vlaamse proffen hebben zich opnieuw met de Vlaamse studenten solidair verklaard en ons verzekerd dat wij in juli niet zullen afgerekend worden op onze deelname. Maar ik wilde dit *coûte que coûte* afronden en zit in tijdnood omdat ik ben overgestapt op Moderne Geschiedenis. Om niet voortdurend te worden afgeleid door het straatrumoer en aanbellende kameraden heb ik begin deze maand een kamer gehuurd in de Balansstraat in het zuiden van Antwerpen. Niet ver van thuis, maar je begrijpt dat door de spanning tussen jou en vader het voor mij onmogelijk zou zijn geweest om me daar te concentreren.

Hoe ik ertoe gekomen ben om over linkse denkbeelden te filosoferen? Voordat ik deze vraag beantwoord, zal ik definiëren wat *links* en *rechts* voor mij betekenen. *Links* noem ik elke opvatting die de (zo groot mogelijke) gelijk(waardig)heid van de mensen wenselijk en/of noodzakelijk en/of realiseerbaar acht en de mens intrinsiek tot een gezamenlijk beleven van een dergelijke gelijk(waardig)heid in staat acht, en *rechts* elke opvatting die op egaal welke grond en met egaal welk doel voor ogen het met deze zienswijze oneens is.

Zoals Staf en ik begin oktober hadden afgesproken, had ik ons gesprek over de Koran en de oorzaken van het geweld in het algemeen gereconstrueerd. Enkele dagen voordat ik aan dit essay begon, had hij het aan mij teruggegeven, gecorrigeerd en aangevuld, en het aan mij overgelaten om er iets leesbaars van te maken. Indien het je interesseert, het steekt in die andere *couvert* bij mijn levensschets. Ik geef het je wel als jullie echtscheiding achter de rug is.

Eh bien, terwijl ik zat te dubben op mijn kamer over die discussie met mijn kameraad, en over alle onderlinge haat en nijd die je schrijvers wekelijks tentoonspreiden in onze muziekkamer, en over de wederzijdse aanvallen van allerlei personen en groepen in Leuven, en toen ik vervolgens Adorno's *Minima Moralia* las, viel me daarin iets op dat me trof als een bliksem. Misschien dat anderen deze idee al veel duidelijker hebben verwoord, maar dat kan me niet schelen. Ze is me te binnen geschoten zonder hun hulp en bijstand.

Maar voordat je mijn inval begint te bagatelliseren of hem zonder meer naar de prullenmand verwijst met de opmerking dat iemand die mateloos leeft niet de maat moet willen nemen van personen die wel maat kunnen houden, eerst dit. Ik zou elke kritiek kunnen afwimpelen, laf, cynisch en

pretentieus, met het beroemd citaat van ik weet niet meer wie: “Ik ben als een wegwijzer. Die gaat ook niet daarheen, waarheen hij wijst.” Maar dan ontwijk ik mezelf en ik heb mijn buik vol van alle misleiding. Daarom gooi ik het nu over een andere boeg, één die de waarheid waarschijnlijk veel dichterbij benadert.

Iemand die altijd en overal beducht is voor onweer, wordt door zijn constante aandacht voor het weer ongetwijfeld veel gevoeliger voor atmosferische veranderingen dan iemand voor wie het allemaal niets uitmaakt. Op een analoge manier, denk ik, maakt mijn angststoornis dat ik sneller dan anderen bedreigende situaties aanvoel. Ik heb dit namelijk meermaals geconstateerd als ik 's nachts met de Geelse¹ op stap was. Bovendien heb ik, ondanks de kansen die me werden gepresenteerd om deel te nemen aan de excessen van de *jeunesse dorée*, deze nooit op prijs gesteld. Ik had slechts hoeven in te gaan op de invitaties van Bob Verbruggen, om er maar één te noemen van het rapaille dat je maar al te goed kent. Hun gebrul over zichzelf en hun zorgvuldig gecultiveerde, ironische toontje, spits en geestig zogenaamd, waarin ze hun minachting verpakken voor iedereen die zich qua levensstijl niet met hen kan meten, doen mij alleen maar walgen. En voor hun experimenten met drugs voel ik ook al niets. Een keer heb ik me op hun instigatie aan hasj gewaagd en droomde de mooiste dromen die ik waarschijnlijk ooit zal dromen. Maar nog een verslaving erbij terwijl ik reeds elke dag moet worstelen met de alcohol? Nee, mijn geest is mij al ruim genoeg; die heeft geen 'verruiming' meer nodig.

En iemand als Alcibiades, moeder, ben ik evenmin. Ik ben geen hooggeboren, hoogbegaafde rotzak die er alleen maar op uit is om zijn landgenoten te manipuleren, terwijl hij er geen enkel bezwaar tegen heeft om hen te verraden en te vernietigen ten behoeve van zijn individuele ontplooiing. Met deze morele deserteur heb ik kennisgemaakt bij de Jezuiten toen ik Thucydides' *Peloponnesische Oorlog* moest lezen, het gedeelte met de discussie tussen de Atheners en de Meliërs over het recht en onrecht van de sterkste. Nieuwsgierig geworden las ik het hele boek. Ten slotte, telkens als iemand een andere tegensprekt, neemt hij zijn maat, ongeacht de toon waarop dit gebeurt en of hij er al dan niet in slaagt zijn standpunt behoorlijk uiteen te zetten en te motiveren. Moet iedereen dan zijn mond maar houden in de hoop voor bescheiden en diplomatisch te worden versleten? Of voor dom, bot en onderontwikkeld al naargelang de

¹ Leuvense studentenvereniging. Haar leden zijn meestal afkomstig uit de streek van Mol en Geel.

sadistische behoefte van een andere, al even zelfingenomen betweter langs de zijlijn?

Onder sadisme versta ik de behoefte om egaal wie op grond van wat dan ook in een negatief daglicht te stellen, of hem op om het even welke manier, in eender welke situatie en in naam van om het even wat te schaden.

De vluchtigheid van die behoefte en van haar uiting doet niet ter zake. Het genot, dat men beleeft aan die behoefte en de daaruit voortvloeiende acties, het doen van sadistische uitspraken en het stellen van sadistische daden, is uiteraard ook sadistisch.

§ 1. Wovon man am besten sprechen kann, darüber darf man nicht schweigen

1.1. Wishful thinking bij het interpreteren van mythen (traditionele betekenis) als archetypen¹ van de menselijke behoeften en het menselijk gedrag

De betekenis, die ik aan het concept (begrip) sadisme geef, wijkt af van die van Freud, maar dat kan me niet schelen. Die van hem is, voor wat ik wil verduidelijken, ontoereikend want te eenzijdig, want a priori gericht tegen de burgerlijke samenleving. Zijn *Eros* daarentegen, indien losgekoppeld van de loutere libido, is wel bruikbaar in de betekenis van (levens)lust. Maar met zijn *Thanatos* (doodsdrift) heb ik veel meer moeite. Voor mijn part mag je die *Thanatos* vertalen als sadisme in de betekenis die ik daaraan hecht, maar je mag hem niet grotendeels loskoppelen van agressie tegen jezelf en anderen zoals Marcuse² door hem een alle

1 Oervorm, oudste oudste vorm die ten grondslag ligt aan latere varianten.

2 De Frankfurter Schule ontstond uit het *Institut für Sozialforschung* (Instituut voor sociaal onderzoek) van de universiteit van Frankfurt. Het werd gesticht in 1924 door Felix Weil. Vanaf 1931 stond het onder de leiding van Max Horkheimer. In 1932 ontstond het *Zeitschrift für Sozialforschung* als theoretische orgaan van het instituut. In dit tijdschrift formuleerden de leden van het instituut ideeën en hielden ze discussies rond wat later bekend zou staan als de "*Kritische Theorie*". Deze Kritische Theorie kan bestempeld worden als een onorthodoxe voortzetting van het marxisme in combinatie met andere disciplines, waaronder de psychoanalyse van Sigmund Freud. Tot het instituut behoorden o.a. Theodor Wiesengrund Adorno, Herbert Marcuse, Erich Fromm, Friedrich Pollock en Walter Benjamin.

- "Bah, de Frankfurter Schule, oude kost, helemaal uit de tijd," hoor ik sommigen al sneren. Met welk recht? Bemoeit anno 1999 de staat zich minder met de economie dan tussen 1924 en '75? Of juist meer? Daarbij, als het huidige linkse boegbeeld, Derrida, zonder misprijzende opmerkingen vanwege zijn aanhangers

tegenstellingen verzoenende functie toe te kennen zoals in het volgende citaat: “Bovendien is het doel van de doodsdrift niet vernietiging op zich, maar het uit de weg ruimen van de behoefte tot vernietiging.”

Machtig excuus voor iedere vervolger, lustmoordenaar, seriemoordenaar en massamoordenaar.

Vervolgens citeert hij Freud: “Het werkelijke doel van de doodsdrift is niet agressie, maar het opheffen van de spanning die leven heet. Het is gebaseerd op het zogenaamde *nirwana-principe*. Als het doel van de doodsdrift de vermindering van spanning is, dan houdt ze op heel sterk te zijn als de levensspanning is verminderd. (S. Freud, *Jenseits des Lustprinzips*).”

Als...

Heeft de doodsdrift een doel nodig dat buiten haar bevrediging ligt? Is zij niet een intrinsieke behoefte, een intrinsieke lust zonder meer? Zegt Marcuse niet zélf dat de Thanatos *continu* in eenieder aanwezig is, juist omdat ze behoort tot het wezen van eenieder? En spreekt hij bijgevolg zichzelf niet tegen wanneer hij beweert dat deze continu in eenieder aanwezige zijnde en aanwezig blijvende drift of behoefte *definitief* kan worden bevredigd *door een doel te bereiken*, het nirwana, *dat buiten haar rechtstreekse (onmiddellijke) bevrediging ligt?*

Voor die onmiddellijke bevrediging heeft zij een focus, een slachtoffer of een groep van slachtoffers, nodig en die zal zij zoeken en vinden, individueel en in groepsverband. Eenieder zal werkelijk *het genot* van het

zijn kritiek op het westerse denken mag laten aanvangen bij Plato (ca. 427– 347 v.C.), waarom mag Carlo dan zijn uiteenzetting niet beginnen met beschouwingen over de opvattingen van de Frankfurter Schule? Op het moment dat hij schreef, infecteerden deze zowat alle westerse universiteiten en via die instituten het denken van de hele westerse maatschappij.

Aan een origineel denkbeeld is men aandacht verschuldigd. Tenminste als men het denken over de mens serieus neemt. Men zou, in plaats van minachtend de schouders op te halen over zijn keuze, beter de zin van wat hij te zeggen heeft tot zich laten doordringen. Misschien beleeft men dan eenzelfde onprettige catharsis als de gevangenen van Plato's grot, toen zij, bevrijd van hun vertrouwde schaduwwereld, de eerste zonnestralen in hun ogen voelden prikken.

- De citaten kan men terugvinden in Herbert Marcuse, *Eros and Civilization*, Boston, 1955, p. 214-215 en 248. Carlo laat na, vertrouwend op de belezenheid van zijn moeder, zijn bron te citeren. Ik doe het daarom in zijn plaats aan de hand van Martin Jay, *De dialectische verbeelding*, Ambo, Baarn, 1977, p. 137-138. Spijtig dat hij het boek van Jay, een *bewonderaar* van de Frankfurter Schule, niet heeft kunnen lezen. Het had hem veel lectuur bespaard.

vernietigend botvieren van zijn agressie *moeten* beleven ten koste van dat slachtoffer of die groep slachtoffers, *om* zijn doodsdrijf te kunnen bevredigen en *terwijl* hij haar bevredigt. *Eenmaal de sadistische daad gesteld of de sadistische woorden gesproken, waardoor het sadisme kortstondig wordt bevredigd, blijft de behoefte aan sadisme aanwezig, omdat het aan eenieder inherent is.* Dat die behoefte door het uitvoeren van een concrete doodslag of massamoord tijdelijk in kracht afneemt, betekent geenszins dat zij volkomen is uitgeblust (= nirwana). Zij wacht, terwijl zij zich wellustig-tevreden het door haar in de praktijk gebrachte sadisme *herinnert*, slechts op een volgende gelegenheid om opnieuw sadistisch op anderen los te gaan, bijvoorbeeld door systematisch vrouwen, zwakkeren of andersdenkenden uit te buiten en te onderdrukken. Zo handelden de Azteken, de Assyriërs, de Romeinen, de Hunnen, de middeleeuwse ridderschap en huurlingenlegers, en *last but not least* Stalin en de Partij toen zij de Baltische staten onderdrukten na de Tweede Wereldoorlog.

Opnieuw Marcuse: “Als het eigenlijke doel van het instinct niet het beëindigen van leven en lijden - de afwezigheid van spanning - is, dan betekent dat paradoxaal genoeg, dat in termen van instinct het conflict tussen leven en dood vermindert naarmate leven dichterbij de toestand van bevrediging komt. *Lustprincipe en nirwana vallen dan samen.*”

Als...

Nogmaals doel...

Doodsdrijf, lust en nirwana zijn dus één in hun uitgeblust zijn en dit uitgeblust zijn wordt bereikt doordat én de doodsdrijf, die een lust is (de lust van het vernietigen van mensen), én de (seksuele) lust zich ongeremd hebben kunnen uitleven. Kan dit? Kan de doodsdrijf *definitief* bevredigd zijn (definitief uitgeblust zijn) nadat zij *ongehinderd* lustmoordend of moordlustig heeft mogen vernietigen? Zijn mensen in staat om in zich een *definitieve* verzadiging gewaar te worden *zonder in zich de behoefte te voelen om de wellust te herbeleven* die zij tijdens rassenrellen, een klassenstrijd, een vervolging, een revolutie, een oorlog hebben ervaren, terwijl zij de vrouwen en kinderen van hun tegenstanders verkrachtten en hun tegenstanders afslachtten?

Als na de uitgevoerde verkrachting, moord of doodslag de Thanatos aanwezig blijft in de slachters en verkrachters als een wellustige herinnering, die een verlangen naar herhaling is, kan er geen sprake zijn van het opheffen van alle spanning in het nirwana: de verkrachter wil opnieuw verkrachten en de slachter opnieuw slachten. Zeker als hij de

kans krijgt om die daden *straffeloos* te stellen. Bijvoorbeeld tijdens een marxistische *permanente* revolutie of in situaties van een permanente anarchie, van volslagen wetteloosheid en het ontbreken van elke ordehandhaving, bijvoorbeeld tijdens de vroegere pestepidemieën en om het even welke burgeroorlog of oorlog.

Maar zelfs al krijgen de geweldplegers geen nieuwe kans tot het straffeloos botvieren van hun sadisme, dan nog blijven zij meestal in de ban van hun (levens)gevaarlijke wensen. Wensen, waarvan de psychologen, psychiaters en rechters tijdens strafrechtzaken en na het vellen van een veroordelend vonnis de aanwezigheid moeten *herkennen*, zodat zij kandidaat-recidivisten, ongeacht de vrijblijvende komediestukjes van dezen en van hun advocaten over berouw en spijt, weigeren de kans te bieden om nogmaals los te gaan op dat deel van de maatschappij dat zijn sadisme wél in toom houdt. Die herkenning en die bescherming van dat deel van de maatschappij, dat zijn sadisme daadwerkelijk intoomt, zijn *onmogelijk* indien de 'beschermende' professionals worden begeesterd door een *sympathische inleving* in het sadistische gedrag en de sadistische fantasieën van hun patiënten of cliënten.

En die professionals kunnen evenmin hun beschermende plicht volbrengen indien zij zich tegelijkertijd uitleveren aan de *discriminerende en dus sadistische illusie* dat *uitsluitend zichzelf* in staat zijn om op een *messiaanse of godmenselijke* manier de mensheid te *maken door de dader tot een nieuwe mens te maken, terwijl zij het slachtoffer negeren* (Deel IV, § 4).

Een volledig stoïsche beleving van het vernietigen kan *uitsluitend* worden waargemaakt door een koudbloedige narcist. En ook die *herinnert* zich ongetwijfeld *met genoegen* hoe hij zijn slachtoffers heeft verkracht en koud gemaakt. Zoals Pilar op het ogenblik dat zij in Hemingway's *For Whom the Bell Tolls* vol heimwee de anarchistische zuiveringen beschrijft (= herbeleeft), die tijdens de eerste maanden van de Spaanse Burgeroorlog werden uitgevoerd door de bende waartoe zijzelf behoorde.

Overigens, waarom houden zoveel normale mensen van de *Ilias*, van pornografie, van pornovideo's en oorlogsfilms? En bedenk dat *ieder* mens over een *geheugen* beschikt dat zich *vol spanning* erotische en sadistische taferelen en ervaringen *kan en wil herinneren*.

Maar hoe is het dan mogelijk is dat mensen *ondanks* het aan hen inherente sadisme, dat nooit afdoende kan bevredigd worden, met zichzelf en met elkaar in (een betrekkelijke) vrede kunnen leven?

Op deze vraag kom ik dadelijk terug.

Naast de loskoppeling van de Thanatos van de illusie dat hij de volmaakte verzoening van het nirwana tot stand brengt, moet hij ook worden losgemaakt van de “fallische drift” van de “onderdrukkende, patriarchale, kapitalistische maatschappij” (Frankfurter Schule) én van *alle* mythologische verwijzingen naar Oedipus en Elektra én van het oedipuscomplex als onbewust drijvende kracht achter alle uitgevoerde en nog uit te voeren revoluties van de economisch afhankelijken tegen de “patricentrisch-hebzuchtige”¹ monopoliekapitalisten.

Waarom?

Herbert Marcuse schrijft in zijn *Reason and Civilization*² dat Freuds meest gedurfde en meest suggestieve hypothesen de meest waarachtige en waardevolle zijn: de doodsdrift, de oerhorde en het doden van de oervader [= door een Oedipus in een dierenvel]. Die archaïsche erfenis is zinvol, zegt Marcuse, *vanwege haar symbolische waarde*. “De archaïsche gebeurtenissen, zoals ze volgens de hypothese waren geweest, zijn misschien voor altijd buiten het bereik van de antropologische verificatie...”

Heel handig van hem. Maar als ik nu als hypothese verbeeldend aanneem dat Oedipus *niet* zijn vader heeft gedood en *niet* met zijn moeder heeft gecopuleerd binnen het kader van een wettelijk huwelijk, maar slechts in stamverband systematisch de hele naburige stam heeft gekoppensneld en opgegeten, dan onttrekt zich dat waarschijnlijk ook voor altijd aan elke antropologische verificatie. Maar ik mag wel met evenveel recht als Marcuse verklaren dat mijn mythe *symbolische waarde* heeft gezien de geverifieerde gevolgen van de door haar beschreven archetypische gebeurtenissen, namelijk de massale slacht- en verkrachtingspartijen van Mahmud van Ghazni en Timoer Lenk, de massale slachtingen in de twee wereldoorlogen en in de concentratiekampen van zowel de burgerlijke, liberale, kapitalistische Engelsen (Tweede Boerenoorlog, 1899-1902), als van de naar corporaties strevende fascist en de aan *Blut-und-Boden* verslaafde nazi's, als van de bolsjewieken, als van de neo-shintoïstische Japanners, plus de massamoord op de Armeniërs door de feodale, islamitische Turken enzovoort. Men ziet al meteen dat slachtingen aanrichten geen zuiver kapitalistisch burgerlijke of rechtse of christelijke

1 Het denigrerend en bijgevolg sadistische adjectief bedacht door de overigens zachtaardige Erich Fromm

2 Herbert Marcuse, *Reason and Civilization*, Boston, 1955, p. 54-55. Wat ik in citaten tussen vierkante haken zet, zijn mijn opmerkingen en de cursiveringen zijn mijn accentuaties.

lievelingsactiviteit is en al evenmin een privilege is van de westerse blanken.¹

Ik neem er geen genoegen mee dat links mij het recht zou ontzeggen om verbeeldend mijn eigen mythe te creëren, terwijl het andere mythen, producten van andere verbeeldingen, wel toestaat als argument. Dat zou vanwege links een volslagen willekeurige discriminatie betekenen, temeer omdat Marcuse zélf zegt dat die freudiaanse verbeeldingen, waarop hij zich beroept, zich net als de mijne “*waarschijnlijk* onttrekken aan elke antropologische verificatie”. Ik zie niet in waarom de onbewuste Eros en Thanatos, die mij tot mythologiseren aanzetten, minder waard zouden zijn dan de eveneens onbewuste Eros en Thanatos van egaal welke anonymus uit de prehistorie die destijds aan het fantaseren sloeg nadat hij *waarschijnlijk* te veel had gedronken of hasj had gerookt en meende met de geesten te converseren. *Waarschijnlijk* was hij net als ik een rijkelui-kind, de jongste van een stamhoofd, fysiek niet al te sterk, maar dankzij pa over voldoende vrije tijd beschikkend om te mythologiseren, terwijl de rest op jacht ging of voedsel verzamelde.

Oei! Ik ben weer verbeeldend bezig! Ik ben wéér een mythe aan het creëren! En inderdaad, ook deze nieuwe mythe onttrekt zich voorgoed aan elke antropologische verificatie, maar ze heeft opnieuw *symbolische waarde* gezien haar geverifieerde gevolgen.

Welke?

Dat Jean-Jacques Rousseau, Karl Marx, Friedrich Engels, bijna alle filosofen van de Frankfurter Schule, Marcuse inclus, plus de structuralist Michel Foucault en de deconstructivist Jacques Derrida, stamden of stammen uit families die behoorden tot de upper of middle class, en dat bijgevolg alle genoemden burgerlijke (rijkeluis)zoontjes waren of zijn die beschikten of beschikken over een surplus aan vrije tijd.

¹ Nee, dit is geen pleonasme, want op Sakhalin, de Koerilen-eilanden en Hokkaido (Japan) leeft een minderheid van blanken, de Ainu, die door de eigenlijke Japanners, een mengeling van latere invallers, werden verdreven en gediscrimineerd. Ik hoef er ongetwijfeld niet op te wijzen dat noch de Ainu noch de Japanners waren aangetast door het Joodse en christelijke haat zaaien en door het westerse kapitalisme en etnocentrisme, die volgens links de oorzaken zijn van alle kwaad in de wereld. De Japanners bleken bijzonder goed tot haat zaaien in staat zonder christendom, Jodendom, kapitalisme en westers etnocentrisme, ook nadat ze het *zenboeddhisme* met zijn ontkenning van het *zelf* en zijn streven naar het *nirwana* hadden geïmporteerd (12de eeuw n. C.).

Met andere woorden, ik kan me *verbeelden* wat ik maar wil over oer gebeurtenissen en ik kan die fantasieën altijd wel *aanpassen* aan wat ik wens te bewijzen, bijvoorbeeld dat de kapitalistische maatschappij absoluut slecht is, omdat het zogeheten structureel geweld aan haar inherent is. Ik hoef maar te wijzen op de zogenaamde *symbolische waarde* van mijn oermythen, die ik mij *verbeeld* als opnieuw aanwezig in het voelen en handelen van die burgerlijke, kapitalistische maatschappij, daarbij argumenterend, heel gratis, dat mijn fantasietjes wel juist *moeten* zijn of symbolische waarde *moeten* hebben gezien de huidige gebeurtenissen en praktijken. Maar mijn mythe over Oedipus' moordlust en kannibalisme in stamverband bewijst meteen op een identieke manier dat geweldpleging, in om het even welke vorm, *niet* eigen is aan *alleen* maar de burgerlijke, kapitalistische maatschappij, maar evenzeer aan die van de Azteken, de Inca's¹, de islamitische staten enzovoort elk met hun eigen productiesysteem, eigen goederenruil en eigen cultuur. Al die mythologiserende fantasieën zijn dus *overbodig* om het individuele en groepsgegedrag van de mensen te verklaren en *leiden de aandacht af* van wat de mensen werkelijk eigen is, bewust en onbewust.

Waaruit kan men dan wel een universeel geldige verklaring van het menselijk gedrag afleiden? *Kijk naar wat de mensen altijd en overal eigen is geweest en nog eigen is: hun taal*. Dan hoef je niet zoals Jean-Jacques Rousseau en Friedrich Nietzsche te fantaseren - in een taal - over de natuurlijke goedheid van de mens in zijn oertoestand om te kunnen verkondigen - in een taal - dat een aards paradijs of het ontstaan van de *Übermensch* haalbare dromen zijn en om vervolgens door middel van de verbeelding van de Frankfurters wat betreft de universele aanwezigheid van de archetypen der oude mythen in de huidige samenleving of die van Derrida over het bestaan van de niet-waarneembare en non-existente voorwaarden voor elk taalgebruik, de *trace* en de *différance* (zie § 2), zogenaamd te bewijzen - in een taal - dat Rousseaus en Nietzsche's utopieën uitsluitend werkelijkheid kunnen worden in een klasseloze of onverschillige maatschappij.

Het mes dat het meeste hout snijdt bij het verklaren van het menselijk

¹ Al mijn gegevens over de Azteken en de Inca's zijn ontleend aan de werken van Jacques Soustelle en Louis Baudin, beiden cultuurrelativisten en dus volgens mijn tegenstanders onverdachte bronnen. Jacques Soustelle, *La Vie Quotidienne des Aztèques à la Veille de la Conquête Espagnole*, Librairie Hachette, Paris, 1955, 318 p., en Louis Baudin, *La Vie Quotidienne au Temps des derniers Incas*, Librairie Hachette, Paris, 1956, 301 p.

gedrag in alle tijdperken en beschavingen is zoals altijd het scheermes van Ockham: *uit de meest frappante en minst betwistbare van eenieders erfelijke eigenschappen de kenmerken van zijn aard en basale behoeften afleiden: uit ieders mogelijkheid om een taal aan te leren en uit de noodzakelijke aard en noodzakelijke eigenschappen van elke taal en uit de noodzakelijke aard van elk taalgebruik dat een waardeoordeel velt over zichzelf en anderen.*

Ik zeg waardeoordeel (enkelvoud), omdat *elk* waardeoordeel van iemand over zichzelf een waardeoordeel over anderen impliceert en vice versa. Als men bij zichzelf of tegen een andere zegt “ik ben (een) goed (mens)”, zegt men impliciet dat *iedereen*, die niet op dezelfde manier denkt, voelt en handelt als de spreker, slecht is. Dit geldt in alle tijden en beschavingen ongeacht de al dan niet verzwegen *vooronderstellingen*, hetzij mythische, hetzij religieuze, hetzij linguïstische (de Saussure), hetzij metafysische (Husserl, Levinas e.a.), waarop de respectieve waardeoordelen van de respectieve beschavingen zijn gebaseerd.

Voorbeeld: een oude vrouw struikelt op de rand van het trottoir en valt op straat. Jij snelt te hulp, helpt haar overeind en ondersteunt haar terwijl jullie je verwijderen uit de gevarezone. Einde goed, al goed. Zij bedankt je en hinkt weg. Jij denkt glimlachend: goed gedaan, kerel, je bent een goede vent. Dit impliceert dat iedereen die haar zou hebben laten liggen *om egaal welke reden, terwijl hij in staat was om te helpen, niet goed is volgens jou* (vergelijk: de parabel van de Barmhartige Samaritaan). Het goede kan namelijk alleen maar als goed worden aangemerkt als het contrasteert met zijn tegendeel. Je hebt in *alle* culturen en structuren *altijd* de keuze tussen het goede en zijn impliciete contrast.

En bedenk dat scheldwoorden, verwensingen en uitroepen van bijval, afkeuring of verontwaardiging - ook als ze in gedachte slechts met een eenvoudig “bah” worden geuit, of, onzichtbaar voor de rest van de wereld, door het ballen van een vuist - waardeoordelen zijn. Zulke impliciete of expliciete waardeoordelen worden telkens geaccentueerd door de toon waarop zij worden geuit, door de lichaamstaal van de spreker en door zijn manier van kijken.

Dit scheermes van Ockham hanteer ik ongeacht of er beroemde filosofen over de wereld hebben gewandeld die er behoefte aan hadden, omwille van hun politieke of *messiaanse* doeleinden, elke natuur en identiteit aan

de mens te ontzeggen zoals David Hume, Karl Marx, de meeste leden van de Frankfurter Schule, de structuralisten¹ en Derrida.

Overigens, wat betreft de functie van de taal voor het veropenbaren van de behoeften van denkers, sprekers en schrijvers geven de Frankfurters me gelijk: “Het *verzet* tegen de maatschappij is er een tegen haar taal.”² En dat *verzet* tegen die taal van “de maatschappij”, waaraan zij een niet te verzadigen *behoefte* hebben, gebeurt door *hun eigen taal*, die een *onderscheid* aanbrengt tussen enerzijds henzelf en hun *medestander(s)* en anderzijds hun *tegenstanders*, die de maatschappij of facetten van de maatschappij verdedigen. Terwijl de aanvallers van de maatschappij zich op deze manier van de verdedigers *onderscheiden*, trachten zij de taal van die verdedigers en de in die taal geformuleerde opvattingen te *vernietigen* (= sadisme).

Dat verzet van de Frankfurters en van egaal welke filosofie, die de maatschappij bekritiseert, komt dus tot stand door een onderscheidende, (ver)oordelende, sadistische taal en zal bijgevolg alleen maar een nieuwe maatschappij met nieuwe sadistische mythes en een nieuwe sadistische taal opleveren.

Daarom is hun oplossing geen oplossing. Het komt er niet op aan de mythen en het sadisme, die vertaald zijn in een bepaalde taal, te vervangen door de mythen en het sadisme uitgedrukt in een andere; het komt erop aan dat eenieder het eigen sadisme (h)erkent en daadwerkelijk inperkt. Dan nog krijg je geen van sadisme bevrijde, ideale maatschappij van alleen maar gelijk(waardig)e mensen, die hun mythische volmaakt goede natuurtoestand bejubelen in een derridaans Esperanto, maar misschien wordt de wereld dan wat leefbaarder.

Overigens, met een aantal van Adorno's zienswijzen, verwoord in *Minima Moralia*, kan ik instemmen op voorwaarde dat zij worden ontdaan van het ontkennen van de menselijke natuur en identiteit en van het dialectisch materialisme. Hij besluit zijn boek met zijn wanhoop aan de komst van de

1 Het structuralisme gaat ervan uit dat er niet direct waarneembare of *onbewuste* structuren ten grondslag liggen aan (alle) sociale verschijnselen. Deze structuren zijn verzamelingen van de relaties tussen de elementen waaruit de sociale werkelijkheid is opgebouwd. Er bestaan uitgebreide onbewust functionerende culturele symbolsystemen die het alledaagse *bepalen*.

2 T. Adorno, *Prismen*, Frankfurt, 1955, p. 229. Onthoud zijn gebruik van het woord *verzet* (tegen de maatschappij), omdat juist deze mogelijkheid tot verzet, die hij hier uitdrukkelijk poneert, zijn hele filosofie en die van de structuralisten onderuithaalt.

soortmens, terwijl er wel degelijk een heel wat minder denkbeeldig en totalitair tegengif dan die soortmens bestaat tegen het door hem geconstateerde fatale verlies van alle individualiteit en individuele autonomie in de huidige “totalitaire” maatschappij.

De huidige, door de staat gemanipuleerde consumptiemaatschappij draagt er zorg voor, zegt de Frankfurter Schule, dat de individuen hun gemis aan autonomie uit het oog verliezen door hen te verslaven aan *het warenfetisjisme* (Adorno in navolging van Karl Marx), zodat zij blind de orders van hogerhand opvolgen. Die individuen kunnen overigens niet anders dan deze bevelen opvolgen omdat *iedereen* voor zijn levensonderhoud *volledig* afhankelijk is van de staat. Deze steeds krachtiger tendens tot totalitarisme ten gevolge van de staatsinmenging in de economie werd ingezet tijdens en na de Eerste Wereldoorlog 1914-18 en is na Wereldoorlog II alleen maar in kracht toegenomen.

De individuen drukken hun vervreemding (van hun autonomie) uit doordat zij bepaalde begrippen, die slechts een facet van de werkelijkheid uitdrukken, fetisjeren (absoluut stellen) met uitsluiting van andere, bijvoorbeeld ras, natie, geest, zuiver formele logica en de onderbouw van de maatschappij. Volgens de Frankfurters is laatstgenoemde een fetisj van de marxisten-leninisten.

Op grond van de aan de onvrije individuen opgelegde christelijke en burgerlijke moraal, door dewelke zij geïndoctrineerd zijn, onderdrukken zij hun driften (de freudiaanse Eros en Thanatos), terwijl zij een christelijke en burgerlijke ascese beoefenen, die hen agressief maakt en aanspoort tot het onderdrukken van anderen, hetzij in eigen land, hetzij daarbuiten (kolonialisme en neokolonialisme). Omdat deze situatie voor hen vanzelf spreekt, verdedigen zij de vervreemdende en onderdrukkende maatschappelijke status quo.

Elke individuele beleving in de huidige maatschappij is dus *vals*, onecht, onwaar. Elk getuigenis in de literatuur over de eigen beleving is al evenzeer vals, evenals alle uitingen van de eigen beleving in de beeldende kunst en de muziek. Uit het valse van het individuele blijkt de valsheid van het geheel, van de totalitaire maatschappij.

Het hele werk van Adorno, ook *Minima Moralia*, is een poging om de valsheid van het geheel aan te tonen aan de hand van de door hem ontmaskerde valsheid van allerlei vooraanstaande individuen en modieuze kunstuitingen.

Uit de gebreken die het individu vertoont, kan men volgens hem meteen aflezen waaraan het dat individu ontbreekt, namelijk aan autonomie en de

verzoening van alle tegenstellingen. Die moeten in het individu en de maatschappij worden hersteld door de afschaffing van het privébezit en het creëren (het maken) van de autonome soortmens: Adorno, *o.c.*, Deel Een, § 17: “Het objectieve einde van de humaniteit (...) betekent dat de individuele persoon als individu, zoals hij de menselijke soort vertegenwoordigt, de *autonomie* heeft verloren *waardoor hij de soort kon verwerkelijken.*”

Adorno en de andere filosofen van de Frankfurter Schule promoten de komst van de *soortmens* om die autonomie te herwinnen. Deze ontstaat volgens hen, net als volgens Karl Marx, *automatisch* in de klasseloze maatschappij. Hij is een *autonoom* mens in wie alle tegenstellingen zijn verzoend.¹ Hij beleeft zijn autonomie en drukt haar uit op een manier die *soortelijk* is, een manier die dus, gezien haar soortelijk zijn, min of meer gelijk is aan de manier waarop alle andere autonome soortmensen hun subjectiviteit beleven en uitdrukken.

Vervolgens echter schrijft Adorno in *o.c.*, Deel Twee, § 54: “... het onvermogen te *onderscheiden*, leeft echter ook in de grote speculatieve systemen van het idealisme (...) en ketent Duitse geest en Duitse barbarij aan elkaar.”

Duitse geest? Een nationaal gevoel (een beleving van een sociale identiteit) is volgens hem en zijn geestverwanten een fetisj, een vals bewustzijn, want een bewustzijn van een ingebeelde collectiviteit, van een fictie: de natie. Derrida zou het een (subjectieve) constructie noemen, een loutere interpretatie op grond van een vals onderscheid of “contrast”. Maar dat voorlopig terzijde.

Om niet in barbarij (= totalitarisme) te vervallen *moet* men dus, anders dan beschreven en voorgeschreven door het totalitaire Duitse idealisme, *onderscheiden binnen de menselijke samenleving (autonomie) en men*

1 Vergelijk: Ernesto Che Guevara, *From Algiers, for Marcha: The Cuban Revolution Today*. Uitgegeven onder de titel *Man and Socialism in Cuba*, Pathfinder Press, New York, 1989: “What we must create is the man of the twenty-first century, although this is still a subjective and not a realised aspiration. It is precisely this man of the next century who is one of the fundamental objectives of our work... The individual under socialism, despite apparent standardization, is more complete.” Ik herhaal en beklemtoon: “despite apparent standardization.” Innerlijke en uiterlijke standaardisatie en toch completer individueel dan ooit. Kan dit? Kan een socialistisch subject op de idee komen om *verzet* te plegen tegen zijn socialistisch systeem terwijl hij daarin gestandaardiseerd is? Kon Gorbatsjov dit? (Staf Van der Auwera, 1999)

moet als autonoom subject die onderscheidingen (= de opgemerkte verschillen) uitdrukken in een taal.

Inderdaad. Maar is die “autonome soortmens” wel in staat om *echte* verschillen in zichzelf en in de andere soortmensen te ervaren? Is hij wel in staat om *echte* verschillen uit te drukken in een *onderscheidende* taal, terwijl in hemzelf, *net als in alle anderen*, alle tegenstellingen zijn verzoend, omdat hij in de klasseloze maatschappij *Jenseits von Gut und Böse* de bevrijdende freudiaanse Eros (libido) en Thanatos (doodsdrift) uitleeft?

Als de soortelijke autonomie erin bestaat dat alle soortmensen op een min of meer gelijksoortige of soortgelijke manier denken, voelen en handelen, namelijk goed, want verzoend, want volkomen de bevrijdende freudiaanse Eros (libido) en Thanatos uitlevend *Jenseits* enzovoort, hoe autonoom is de soortmens dan?

Is de mens autonoom? Met andere woorden, heeft hij een vrije wil?

Een calvinist of marxist of structuralist of een Grote Geleerde zegt of publiceert anno 1967 zonder enig risico op de pijnbank of een terechtstelling: “De mens heeft geen vrije wil.” *Kan de spreker of schrijver dit zeggen of schrijven indien hij geen vrije wil heeft?*

*Niemand of niets verplicht hem om te spreken of te zwijgen en om al dan niet te schrijven. Hij kan risicoloos kiezen. Maar ook indien hij risico loopt door te spreken of te schrijven, kan hij beslissen om te spreken of te zwijgen. Zoals Jan Hus (circa 1369/1370 - 1415), de Tsjechische voorloper van de Reformatie, die ervoor koos om te spreken en daarom als ketter werd verbrand. Ieder kan beslissen om jarenlang te zwijgen en uiteindelijk toch te spreken. Zoals Copernicus die pas in het jaar van zijn overlijden (1543) toestemming gaf om zijn reeds in 1530 geschreven boek *De revolutionibus orbium coelestium* uit te geven. Hij vreesde voor represailles vanwege de katholieke kerk, die op grond van de Bijbel een andere opvatting hanteerde over de omwenteling van de hemellichamen. Die draaiden volgens de Bijbel en de Kerk niet rond de zon, maar rond de aarde.*

God, de Transcendente, de Onbepaalde (= Het Wezen zonder onderscheidingen), *Die op grond van Zijn transcendentie onmogelijk een onderscheidende taal kan spreken*, maar Die volgens de gelovigen alles en iedereen *structureert, beveelt aan geen enkel mens in een voor hem begrijpelijke, want onderscheidende taal* om hier en nu of in de toekomst te spreken of te zwijgen. Degene die meent dat de Onbepaalde begrijpelijk, dit wil zeggen in menselijke taal tot hem spreekt is schizofreen.

Evenmin dwingt iemands onderbewustzijn hem te spreken of te zwijgen.

Evenmin zijn erfelijkheid.

Evenmin zijn hormonen.

Evenmin zijn leeftijd, sekse en seksuele geaardheid.

Evenmin zijn taalvermogen en vermogen om logisch te redeneren.

Evenmin zijn waarheidsliefde ten gevolge van zijn opvoeding.

Evenmin zijn klasse, etniciteit en cultuur. *Deze kunnen intimideren en terreur zaaien. Maar die acties hebben uitsluitend zin wanneer zij die angst aanjagen en terroriseren de vrijheid in eenieder veronderstellen om op egaal welk tijdstip het tegenovergestelde te verrichten van wat zij door hun intimidatie en terreur willen verhinderen.*

Zeggen dat de mens geen vrije wil heeft is het bewijs leveren dat hij een vrije wil heeft. Bijgevolg is het onzin te beweren dat een bepaalde uitspraak of daad louter een gevolg is van de bevelende condities die ik heb opgesomd.

Niettemin is het bon ton in het Westen en wordt het hier als de hoogste wijsheid beschouwd allerlei sadistische uitspraken en daden te vergoelijken, te bagatelliseren en te verschonen op grond van die 'bevelende' condities, onder andere van de hormonale ontwikkeling tijdens de puberteit. Stuk voor stuk worden deze condities *ten onrechte, maar uit eigen vrije wil* aangewend door psychologen, sociologen, cultureel-antropologen, advocaten in strafrechtzaken, enzovoort om personen en groepen of cliënten vrij te pleiten van hun sadistische, want tot geweld oproepende uitspraken en daden.

Immers, op dezelfde manier als men kan kiezen tussen spreken en zwijgen, kan men kiezen tussen het stellen van een daad of het nalaten ervan. Men kan altijd kiezen.

Juist daarom is verzet altijd mogelijk.

Juist daarom is eenieder, ongeacht zijn cultuur, etniciteit, klasse, huidskleur, leeftijd (kindertijd of puberteit), sekse en seksuele geaardheid verantwoordelijk voor elk woord dat hij zegt of schrijft en voor elke daad die hij stelt.

De Grote Geleerde, die uit eigen vrije wil zegt of schrijft dat de mens geen vrije wil heeft, bewijst door zijn actie *wél* dat hij gedreven wordt *door de behoefte om zich te onderscheiden en om een onderscheid te maken tussen de domme aanhangers van de vrije wil en hemzelf, de Grote Geleerde, die de vrije wil ontkent. En diezelfde Grote Geleerde wil door zijn uitspraak of*

geschrikt instemming uitlokken. Hij wil een aanhang te creëren, een conforme groep.

Autonomie wil zeggen dat men zijn eigen wetgever is, dat men aan zichzelf de wet voorschrijft. De wet voorschrijven aan zichzelf heeft uitsluitend zin als er een reëel alternatief bestaat voor wat men voorschrijft. Een wet voorschrijven, ook aan zichzelf, heeft uitsluitend zin als er een reële mogelijkheid bestaat tot een keuze tussen reële opties.

Echter, als er geen echte alternatieven (= echte verschillen) bestaan, is elke keuze fictief of onbenullig, zoals het kiezen tussen echte boter of margarine voor op de boterham en tussen koffie of thee om hem door te spoelen. Dan is het etaleren van de zogenaamde autonomie een toneelstukje, waarin men als 'autonome' soortmens op min of meer dezelfde manier als alle andere 'autonome' soortmensen dezelfde rol vertolkt op enkele onbelangrijke details na. Bezield door de verzoende libido en Thanatos leven de 'autonome' soortmensen allen op een min of meer gelijkaardige manier *Jenseits von Gut und Böse*. Zij handelen min of meer conform (soortelijk) op grond van min of meer conforme, soortelijke behoeften en min of meer conforme, want soortelijke, in een taal uitgedrukte overwegingen over hun soortelijke, dus min of meer conforme behoeften en gedragingen.

Jezelf de wet voorschrijven heeft uitsluitend zin als je in jezelf behoeften ervaart die je aanzetten tot denken en handelen *in de tegenovergestelde zin* van wat je als goed aanvoelt (= behoefte), overdenkt en uitvoert en van wat je, omwille van dat goed zijn, als wet voorschrijft aan jezelf.

Het heeft geen zin een voorschrift op te stellen, noch voor jezelf noch voor een ander, dat ingaat tegen onbestaande, slechte gevoelens van jezelf of van die ander, tegen jouw of andermans niet gegeven beschrijvingen van en niet gegeven aansporingen tot slecht handelen, en tegen jouw of andermans nooit uitgevoerde slechte handelingen.

Men moet dus als *autonome* soortmens een *fundamentele keuze* kunnen maken tussen goede en slechte behoeften, goede en slechte ideeën en goede en slechte daden, anders is men niet autonoom; hoogstens schijnautonoom.

De autonome soortmens, de wetgever van zichzelf, kan dus niet anders dan in zichzelf én de reële behoefte ervaren aan ascese, die volgens de Frankfurter Schule de verzoening tussen alle tegenstellingen vernietigt, én de reële behoefte aan het zich ongebonden uitleven. Dan pas kan hij *autonoom* kiezen voor het ongebonden en verzoenende uitleven van de

bevrijdende freudiaanse Eros en Thanatos *Jenseits von Gut und Böse*. Hij moet op elk ogenblik voor het tegenovergestelde kunnen kiezen, namelijk voor een *ascese* beoefend *Diesseits von Gut und Böse*, anders is hij niet autonoom, ook niet in een klasseloze maatschappij. *De autonome soortmens moet dus altijd drager zijn van een antinomistische behoefte, namelijk zowel aan binding of verzoening of conformisme als aan onderscheid of verzet of sadisme, want anders kan hij niet autonoom zijn.* Die fundamentele antinomie zal hij altijd weergeven, omdat een andere weergave daarvan niet mogelijk is, *in een onderscheidende taal*: goed tegen kwaad. Dit onderscheid zal hij ook maken als hij oordeelt over de antinomistische behoefte, opvattingen en gedragingen van de andere autonome soortmensen, omdat hij in hun keuzes de eigen soortelijke antinomie herkent.

Maar als iedere autonome soortmens werkelijk kan kiezen tussen reële alternatieven, is de verwachting, dat in hem en in de totaliteit van de soortmensen ooit alle tegenstellingen zullen zijn verzoend, een volmaakte illusie.

Bovendien, hoe moet men in de klasseloze maatschappij omspringen met een autonome soortmens die *verslaafd* raakt aan het uitleven van de libido, nadat hij de libido tot een fetisj heeft gemaakt? Fetisjisme is altijd fout volgens Adorno en de andere Frankfurters. Toch moet een verering van die fetisj en het begaan van uitpattingen in zijn naam een reële mogelijkheid zijn in de klasseloze maatschappij, omdat de soortmens autonoom is. *Als de soortmens niet kan kiezen voor het prijsgeven van zijn autonomie, is hij niet autonoom.*

Met andere woorden, ook al schaft men het privébezit af en verwezenlijkt men de klasseloze maatschappij, dan nog zijn deze nieuwe sociaaleconomische omstandigheden niet in staat om alle tegenstellingen in de autonome soortmens te verzoenen zoals Marx en de Frankfurter Schule voorspellen. En evenmin zijn zij in staat om alle tegenstellingen te verzoenen tussen de autonome soortmensen onderling. Immers, iedere autonome soortmens verkeert, op grond van de antinomie, die aan hem inherent is omdat hij zonder haar niet autonoom is, in de reële mogelijkheid om op elk ogenblik te kiezen voor het kwade.

Tenzij men aanneemt dat in de *maakbare*, klasseloze maatschappij het ongeremde uitleven van de bevrijdende libido de mensen zo *maakt* dat zij onmogelijk nog enige behoefte kunnen gewaarworden om zichzelf en anderen te schaden. Maar dan is de soortmens niet meer autonoom, omdat

hij geen reële keuzes meer kan maken, en is de klasseloze maatschappij totalitair.

Aangezien Adorno en zijn geestverwanten van de Frankfurter Schule en alle overige aanhangers van het dialectisch materialisme verwachten dat in de klasseloze maatschappij automatisch de autonome soortmens zal ontstaan, moet men op grond van mijn opmerkingen over het wezen van de vrije wil en de autonomie concluderen dat hun verwachting, dat alle tegenstellingen in de klasseloze maatschappij zullen zijn verzoend, *een utopie* is en dat de autonome soortmens in wie alle tegenstellingen zijn verzoend een *contradictio in terminis* is.¹

Een utopie en een contradictie waarvoor in de USSR massamoorden werden gepleegd en dissidenten worden opgesloten, een praxis die Marcuse nu bij ons wil invoeren.

Immers, vergelijk Adorno's "het verzet tegen de maatschappij is er een tegen haar taal" met het volgende citaat van Marcuse uit zijn *Repressive Tolerance*, Boston, 1965, p. 109:

"Bevrijdende tolerantie zou intolerantie ten opzichte van rechts betekenen, maar het tolereren van bewegingen van links."

Op zijn gebruik van de conditionalis kom ik nog terug, maar ik kan je bij voorbaat verzekeren dat dit gebruik uitsluitend een truc is om gepubliceerd te kunnen worden in de USA. Je kunt in dat land niet zomaar openlijk tot geweld en subversie oproepen vlak na de Tweede Wereldoorlog en in volle Koude Oorlog, terwijl de Amerikanen militair ingrijpen in Vietnam. Vanaf de Geneefse Akkoorden (1954) tot november 1965 hebben de Amerikanen

1 Dezelfde argumenten, die Carlo hier aanvoert om de onmogelijkheid van de autonome soortmens aan te tonen, kan men mutatis mutandis aanvoeren om de onmogelijkheid aan te tonen van de *gedeconstrueerde, autonome soortmens* die Derrida ten tonele voert op het ogenblik dat hij beklemtoont dat een gedeconstrueerde (of bekritiseerde) marxist ondanks de globalisatie nog steeds relevant is in de huidige wereld. Fraaier nog, hij stelt dat een gedeconstrueerd marxisme een nieuw *messianisme* is, een *messianisme van de toekomstige democratie*. (J.Derrida, *Spectres de Marx*, Paris: Galilée, 1993). Onthoud goed de term *messianisme*. Carlo zal aantonen dat *elk messianisme* een masker is dat men zichzelf opzet, omdat ieder, terwijl hij bezield wordt door sadisme, eveneens bezield wordt door de behoefte aan het verzoenen van alle tegenstellingen. En dat *elk messianisme*, dus ook dat van Derrida, dat de algemene on-verschilligheid, want onbeslisbaarheid als panacee aanprijst om aan alle sadisme te ontkomen, juist onvermijdelijk een zwart-witte tegenstelling en een wij-zij-tegenstelling tot stand brengt. (Staf Van der Auwera, 1999).

steun verleend aan dictator Ngo Dinh Diem tegen de door de communisten gedomineerde Vietcong en sinds 1965 steunen zij de generaals, die Ngo hebben gedood gedurende hun coup. De Vietcong daarentegen geniet uiteraard de steun van het sinds 1954 communistische Noord-Vietnam, de USSR en Communistisch China (Mao tse-Toeng¹) met de instemming van allerlei fellow-travellers² zoals Sartre.

Wat Marcuse zegt is dit: bevrijdende (= linkse) tolerantie betekent het *uitsluitend* tolereren van linkse bewegingen, maar *intolerantie* (= vervolging en liquidatie) van *alle* rechtse bewegingen en individuen. Begint het te dagen waarom volgens links de linkse intolerantie universeel goed is en de rechtse of burgerlijke universeel slecht?

Begint het te dagen waarom volgens links het linkse sadisme goed is en het rechtse slecht, ongeacht de stank van de door het linkse sadisme of de linkse verzoenende Thanatos gemaakte lijken en ongeacht het lijden van de nabestaanden van de doden die, toen ze nog in leven waren, door links sadistisch als rechts werden aangemerkt?

Begint het te dagen waarom volgens links het maken van onderscheid, dit wil zeggen het taalgebruik door rechts, universeel slecht is, terwijl links intussen constant zichzelf onderscheidt van rechts door middel van een onderscheidende taal en dus finaal zichzelf tegenspreekt?

In wezen zegt Marcuse hetzelfde als Adorno. Wat hij zegt heeft dezelfde consequenties. Elk verzet tegen (= vernietiging van) een liberale maatschappij is een verzet tegen (= vernietiging van) de taal van liberale ideologen, filosofen, groeperingen en partijen.

Elk verzet tegen het nationalisme is verzet tegen elke nationalistische uiting, hoe gering ook, en tegen alle nationalistisch geïnspireerde ideologen, filosofen, groepen of partijen met hun symbolen.³

1 Huidige spelling: Mao Zedong (Staf Van der Auwera, 1999).

2 Term van Leon Trotsky voor westerse meelopers met het Sovjetregime.

L. Trotsky, *The Literary 'Fellow-Travellers' of the Revolution*, 1924, Hoofdstuk 2.

3 Uiteraard manifesteert zich hier een onmogelijkheid. Tegen het nationalisme kan men zich alleen verzetten in een nationale taal. Zolang men een nationale taal gebruikt, blijft men nolens volens verschillen beklemtonen, omdat de ene taal beter leent tot het uitdrukken van bepaalde zaken dan de andere. De meestal in het Duits schrijvende Frankfurters trekken echter de uiterste conclusie niet dat je, om alle onderscheid te doen verdwijnen, moet afzien van het gebruik van om het even welke onderscheidende, nationale taal. Derrida daarentegen wel, maar contradictoir, omdat hij zijn voorschrift in het Frans formuleert. Indien je alle verschillen tussen de mensen wilt doen verdwijnen, moet je de hele mensheid een

Elk verzet tegen (= poging tot vernietiging van) een Joodse samenleving is het verzet tegen (= vernietiging van) de Joodse taal (Ivriet, Jiddisch, Bijbel, Talmoed, Misjna en andere geschriften), tegen elke Joodse organisatie (bijvoorbeeld de synagoge), Joodse feestdagen en symboliek zoals de menora, en tegen de hele Joodse folklore.

Elk verzet tegen de christelijke samenleving is het verzet tegen haar funderende teksten en tegen elke door het christendom geïnspireerde opvatting, weergegeven in om het even welke taal (Evangeliën, Handelingen der Apostelen, Brieven van de apostelen, geschriften van de Kerkvaders enzovoort), tegen kerkelijke feesten, kerkelijke instellingen, kerkelijke rituelen, kerkelijk gesanctioneerde instituties zoals het kerkelijk huwelijk, tegen elk taalgebruik door christelijke groepen of partijen en tegen de hele christelijke folklore.

taal aanleren die geen enkel onderscheid maakt: een onmogelijkheid.

N.v.d.r.: In het interview dat in oktober 2004 in *Le Monde* verscheen, *steekt Derrida de loftrompet van het Frans!*

Staf Van der Auwera, 1999: Inderdaad spreken Horkheimer en Adorno zichzelf tegen inzake het gebruik van de nationale taal: zie verder II, § 7.4. In verband met het citaat van Adorno, vergelijk: "Er is geen document van beschaving, dat niet tegelijkertijd een document van barbarij is." (Walter Benjamin, *Illuminations. Essays and Reflections*, New York, 1968, uitgegeven onder redactie van Hannah Arendt). In wezen zegt Derrida hetzelfde: elke tekst kan op verschillende manieren worden uitgelegd ("Alles is interpretatie". Kritiek hierop: Deel II, § 2). Bijgevolg kan men er al fantaserend steeds die uitleg aan geven die de eigen behoefte aan uitbuiting van anderen en andere vormen van sadisme goedpraat. Conclusie: Wil men dat alle barbarij ophoudt, produceer dan geen enkel document meer en vernietig alle bestaande. Is dit een oplossing als men naar eigen zeggen het eigen heil en dat van de totale mensheid nastreeft?

Benjamin blijft steken in zijn geciteerde constatering, maar geeft geen verklaring *waarom* het door hem geconstateerde verschijnsel *universeel* optreedt. Uiteraard geeft hij als aanhang van de dialectische verbeelding de patricintrisch-hebzuchtige westerse maatschappij alle schuld en prijst hij het matriarchaat aan als oplossing (Kritiek hierop: zie Carlo, II, § 8). Maar uit welk soort wezens bestaat die maatschappij en elke andere maatschappij? Hoe is de *natuur* van de wezens die er *telkens weer* in slagen om *elk* document van beschaving zodanig te interpreteren dat het als excuus kan dienen om de barbaarse (= totalitaire en dus sadistische) daden te stellen waaraan zij *behoefte* hebben? Immers, als de menselijke natuur geen behoefte heeft aan het stellen van sadistische daden, kan niemand de sadistische behoefte in zich voelen om die teksten van beschaving continu te interpreteren op een manier die het sadisme bij voorbaat vergoelijkt en/of aanprijst en/of verplicht stelt.

Men verwacht dan dat links, dat dikwijls bestaat uit epigonen van de Frankfurter Schule, erop gebrand zou zijn om al evenzeer de taal van de islamieten, zoals uitgedrukt in de Koran, Hadith en sharia, te vernietigen, samen met alle theologische en overige door de islam geïnspireerde geschriften, feestdagen, gebruiken en folklore, aangezien de islam, zijnde een religie, al evenzeer als het christendom en het judaïsme de opium van het volk is volgens Karl Marx, maar in die verwachting wordt men teleurgesteld. De islam is immers de *bondgenoot van links* bij het vernietigen van het Jodendom en christendom en dus mag de islamitische boodschap, de Heilige Drievuldigheid van Koran, Hadith en sharia, waarvan eerstgenoemde *noodzakelijkerwijs* verpakt zit in de *heilige*, maar niettemin *nationale* Arabische taal, geen haar worden gekrenkt (Deel II, § 7.1 en 3).

Op deze wijze gaan onze lynxen, terwijl zij verkondigen dat uitsluitend rechts vijandbeelden schept en zichzelf alle tegenstellingen verzoenen, steeds maar door met het creëren en bestrijden van hun eigen vijandbeelden door middel van hun eigen onderscheidende en sadistische taal.

1.2. De intrinsieke antinomie van de mens

De *behoefte* om in *verzet* te komen tegen de maatschappij, of tegen de mythen van de machthebbers, of tegen wat dan ook, moet tot de natuur van de mensen behoren, anders zouden de 'kritische' filosofen van de Frankfurter Schule en de structuralisten zelfs niet tot maar het geringste *verzet* tegen die maatschappij of tegen egaal wat in staat zijn. Zij zouden zonder die behoefte niet eens in staat zijn om de begrippen *verzet* en *autonomie* te bedenken en aan beide een betekenis te geven. Dus een ontkennen van een menselijke natuur is zinloos en contradictoir wanneer men in *ieder* mens een behoefte aan *verzet* veronderstelt en tegelijkertijd een behoefte aan het tegendeel daarvan, aan conformisme, dit wil zeggen aan onderlinge imitatie binnen een groep om de onderlinge tegenstellingen te verzoenen. Want van beide het reële bestaan vooronderstellen in eenieder is exact wat men doet op het ogenblik dat men de bezittende klasse (marxisme) of de macht (structuralisme) ervan beschuldigt dat zij altijd streeft naar het behoud van de sociaaleconomische en politieke status

quo, anders gezegd naar een sadistisch conformisme, én men verkondigt dat men door het eigen verzet tegen dat conformisme de definitieve verzoening van alle tegenstellingen tot stand zal brengen door een nieuw conformisme te grondvesten, de klasseloze maatschappij. En bedenk daarbij dat *elke beschuldiging* van een persoon, instelling of structuur een vorm van *sadistisch verzet* is tegen die persoon, instelling of structuur.

Het gebruik van mythen in de moderne, sociologische betekenis neem ik Adorno en de structuralisten niet kwalijk, omdat eenieder die denkt, spreekt of schrijft, mythische, want generaliserende abstracties gebruikt, bijvoorbeeld *de* Liechtensteiners, *de* Amsterdammers, *het* volk, *de* bezittende klasse, *het* proletariaat, *de* mensheid, *de* rechtsen, *de* linksen, *de* islam, *het* christendom, *de* Joden, enzovoort. Het komt erop aan om van die mythen geen fetisjen te maken, maar juist dit doen Karl Marx en zijn marxistische kinderen en kleinkinderen wel, hoezeer hun wegen naar de bevrijding van de mensheid onderling ook mogen verschillen. Ondanks hun eeuwige *beschuldiging* dat *uitsluitend* hun tegenstanders gebruik maken van generaliserende mythen om de maatschappelijke status quo te handhaven, gebruiken zij evenzeer generaliserende mythen om die status quo te doorbreken. Maar intussen beschuldigen zij hun tegenstanders systematisch van fascisme, *omdat* die tegenstanders generaliserende mythen gebruiken. *Als links gelijk heeft op dit punt, is het zelf fascistisch. Dan is iedereen een fascist.* Dan waren de prehistorische exemplaren van het geslacht homo al fascist en vanaf het ogenblik dat zij een taal creëerden waarin zij groepen en personen onderscheidden en benoemden door middel van generaliserende abstracties, bijvoorbeeld “*het volk of de stam aan de overkant van de rivier*”.

Bovendien hebben onze primitieve voorouders op een bepaald ogenblik de persoonlijke voornaamwoorden *ik* en *wij* en *jullie* en *zij* geïntroduceerd. Men kan niet *zinvol* van een *wij* of *jullie* of *zij* (*meervouden*) praten, tenzij men in alle mensen, die behoren tot die met *wij* of *jullie* of *zij* aangeduide groepen, *stereotiepe*, eigen aardige (= eigenaardige) behoeften en *stereotiepe*, eigen aardige emotionele belevingen, gedragingen en opvattingen *constateert*. Met andere woorden, tenzij je in hen bepaalde *stereotypen* opmerkt waarvan je het bestaan bevestigt door het uitdrukken van *wij*, te onderscheiden van *jullie* en *zij* (*meervouden*). Ook al gebruik je als linkse of rechtse politicus *wij*, *jullie* en *zij* alleen maar om de eigen groep of de anderen collectief te beschuldigen (sadisme)

of te verontschuldigen: *Wir haben es nicht gewusst*. Of: *wij, westerlingen, en wij alleen, zijn collectief verantwoordelijk voor het uitbreken van WO I en II en het kolonialisme*. Wat aantoonbaar onjuist is.

Men kan uiteraard aanmatigend beweren dat men spreekt in naam van “wij, de totale wereldbevolking”. Maar hoeveel mensen zal men vinden die het eens zijn met de opvatting van de spreker over hoe de mens is en over hoe hij zich dient te gedragen, en die zich door hem willen laten representeren omwille van zijn persoonlijke eigenschappen en zijn interpretatie van waar, goed en mooi?

Over wij, de totale mensheid, kan men alleen maar zinvol meedelen dat ieder mens een antinomistische natuur heeft. Op grond daarvan kan men de mens omschrijven als de antinomistische, en bijgevolg autonome soortmens, de mens, aan wie de antinomie van de behoefte aan onderscheid/sadisme én aan conformisme/het verzoenen der tegenstellingen erfelijk eigen is ongeacht zijn cultuur, etniciteit, religie, ideologie, filosofie, huidskleur, maatschappelijke klasse, leeftijd, sekse en seksuele geaardheid.

Maar besef terdege dat juist deze antinomie door iedere collectiviteit of conformistische groep *op een eigen aardige manier* (= anders) wordt ingevuld in theorie en praktijk. En dat dit ook gebeurt door die collectiviteiten of conformistische groepen die *ontkennen* dat zij stereotyperend generaliseren *terwijl* zij *wij, jullie* en *zij* denken of uitspreken of schrijven *in impliciete en expliciete waardeoordelen*. *Wij, jullie* en *zij* denken, zeggen of schrijven terwijl men waardeoordelen velt, *is* stereotyperend generaliseren, *is* bevestigen dat de denker, spreker of schrijver in bepaalde collectiviteiten of conformistische groepen bepaalde stereotypen ervaart wat betreft gedrag en opvattingen. Ook al beweert dezelfde denker, spreker of schrijver dat *niemand* mag gebruikmaken van stereotypen. *Door wij, jullie of zij te zeggen in gedachte of anderszins geeft hij aan dat hij verschillende conformistische groepen ervaart, namelijk die waartegen hij zich afzet (jullie of zij) en een andere (wij) waartoe hij zichzelf rekent*.

Maar deze laatste collectiviteit spreekt fundamenteel zichzelf tegen door stereotyperend *wij, jullie* en *zij* te denken, te zeggen of te schrijven terwijl zij waardeoordelen formuleert, en intussen al denkend, zeggend of schrijvend te ontkennen dat zij stereotypen gebruikt en geen andere groepen als 'anders' herkent, anders dan *wij*, ook al noemt zij die anderen *jullie* en *zij*.

Kortom, *iedereen*, ook de persoon of groep die de menselijke identiteit ontkent, drukt door wij, jullie en zij te denken, te zeggen en te schrijven het bestaan uit van zich onderling onderscheidende sociale identiteiten. En *eenieder* drukt door ik of wij te zeggen de ervaring uit van een *zelf*, van een persoonlijke identiteit of van een sociale identiteit, *telkens om ofwel zichzelf of de eigen sociale identiteit als goed te onderscheiden van het kwaad van hen die anders zijn* (“jij”, “hij”, “jullie” of “zij”). *Om zich tegen hen te verzetten of vriendschap met hen te sluiten.*

Het laat me daarom Siberisch wat de structuralisten verkondigen over het functioneren van het systeem van de tekens die de taal vormen en wat zij beschuldigend verkondigen over het functioneren van de mythen (sociologische betekenis) ter behoud van de maatschappelijke status quo. De fundamentele vraag is niet *of* taal altijd metafoor en metonymie¹ is (= de stelling van de door Derrida hoog gewaardeerde Roman Jacobsen), maar *welke behoeften* de mensen bezielen op het ogenblik dat ze door middel van hun grammaticaal juist of onjuist geformuleerde metaforen en metonymieën ófwel anderen complimenteren en zodoende een conformisme (= een verzoenen van tegenstellingen) tot stand trachten te brengen, ófwel hen verraderlijk vleien en in de grond boren (= sadisme). De fundamentele vraag is evenmin *of* in alle culturen de mensen altijd denken in binaire² tegenstellingen als sacraal-profaan, leven-dood, man-

1 Metonymie is de toepassing van die vorm van beeldspraak die gekenmerkt wordt door het feit dat het verbeelde wordt aangeduid met een vorm van figuurlijk taalgebruik die berust op contigu verband. In het algemeen wordt er van contiguitéit (aangrenzendheid) gesproken wanneer er tussen verschijnselen één of meer raakpunten bestaan. In de literatuurwetenschap wordt de term gereserveerd voor datgene wat de basis is voor metonymie. Het gaat dan om de samenhang tussen twee noties die causaal, logisch, temporeel of ruimtelijk aan elkaar grenzen. Zo is er temporeel verband tussen het jaartal 1896 en de geboorte van Paul van Ostaïjen, en ruimtelijke samenhang tussen kop en schotel (men plaatst het een op het ander). Causaal is de relatie tussen strijken en glad worden. In de metonymische beeldspraak wordt één van beide aan elkaar grenzende noties genoemd, bijv. in de zin “geef me nog een kopje” (ruimtelijk) waar men de inhoud bedoelt, of in “Nederland won met 2-1” (totum pro parte: het geheel representeert het deel) waar men de spelers met Nederland aanduidt. Bronzwaer; H.F. Plett. *Textwissenschaft und Textanalyse* (1975); J. van Luxemburg e.a. *Inleiding in de literatuurwetenschap* (1983), p. 202-203. [Staf Van der Auwera, 1999]

2 uit twee componenten bestaande. Derrida onderscheidt in het westerse denken de voortdurende aanwezigheid van een *hiërarchische dichotomie* tussen die binaire componenten: een van hen wordt steeds waardevoller geacht als de andere

vrouw, hoog-laag en *hoe* in alle culturen aan dit denken verschillend is vormgegeven door mythen en rituelen (Claude Lévi-Strauss), maar *hoe het mogelijk is dat mensen, ongeacht tot welke cultuur ze behoren, steeds in zich de behoefte hebben gevoeld en nog steeds voelen om in hun eigen midden én zich te conformeren aan het heersende conformisme (verzoening der tegenstellingen) én een onderscheid te maken tussen zichzelf en hun medeconformisten, én om zich steeds (meestal sadistisch) te onderscheiden van andere culturen (= andere conformistische groepen).*

En hoe het mogelijk is dat zij in zich de behoefte voelen om in verzet te komen tegen het conforme gedrag en de conforme opvattingen binnen de eigen cultuur of tegen het gedrag en de opvattingen van een vreemde, eventueel opgelegde cultuur.

En ten slotte is de ultieme vraag al evenmin of mensen het gesproken woord hoger hebben gewaardeerd dan het geschreven woord en dat de verhouding moet omgedraaid worden, en ook niet of het systeem van de taaltekens inhoudt dat men aan elke betekenisdrager (*signifiant*) elke betekenis (*signifié*) kan en mag toekennen (Derrida), *maar hoe het wezen mens is en hoe zijn intrinsieke behoeften zijn terwijl hij zulk een tekensysteem ontwerpt en gebruikt om willekeurig interpreterend anderen sadistisch te beschuldigen of te verontschuldigen.* Bijvoorbeeld welke behoefte Derrida zelf ertoe aanzet om de beschuldiging van etnocentrisme te formuleren aan het adres van het hele westerse denken in zijn *De la grammatologie*, Paris, 1967, *Exergue*, pagina 11 en volgende. Kan dit een andere behoefte zijn dan die aan sadisme (= het leveren van kritiek) én aan de verzoening der tegenstellingen door de creatie van een wereldbroederschap van speels tot in het oneindige interpreterende mensen?

Derrida legt in genoemd werk een causaal verband tussen het gebruik van het westerse alfabet en het westerse etnocentrisme. Laten we even nagaan of dit een zinvolle beschuldiging is. Ik bedoel: laten we nagaan of het gebruik van een alfabet ook maar het geringste te maken heeft met de agressiviteit van de collectiviteit die een alfabet gebruikt en of de agressiviteit van collectiviteiten, die geen alfabet gebruikten, geringer is geweest dan de agressiviteit van deze die wel een alfabet gebruikten. Een korte inleiding.

Volgens Derrida (zie § 2) krijgt in een tekst elke betekenisdrager of uiterlijke vorm van het woord (*signifiant*) *uitsluitend* zijn betekenis

en staat dus *boven* de andere.

(*signifié*) door het contrast van die *signifiant* met een of meerde andere *signifiants* in het courante taalgebruik in een bepaalde tijd en een bepaalde cultuur (= de context van de schrijver en de context van zijn publiek). Omdat volgens hem elke *signifiant* een oneindig aantal *signifiés* uitlokt, kan er *nooit* een eenduidige betekenis worden toegekend aan de *signifiant*. Dit houdt echter in dat zijn beroep op “de context” om een *bepaalde* betekenis (*signifié*) te geven aan een bepaalde *signifiant* *onmogelijk* is, omdat de *signifiant* “context” al evenzeer als alle andere *signifiants* multi-interpretabel is. Eenieder mag dus *elke* betekenis (*signifié*) geven aan de *signifiant* “context” waaraan hij behoefte heeft (§ 2).

En welke blijken telkens deze betekenissen die deze behoeften uitdrukken? *Ongeacht of deze signifiés de volkomen aan plaats en tijd gebonden wensen (= behoeften) uitdrukken van zowel de auteur van een tekst als van het publiek waarvoor de tekst is geschreven (= de context) en ongeacht of zij in deze of gene taal zijn vertaald of zijn weergegeven door Egyptische hiëroglfen, Chinese karakters, het spijkerschrift of een alfabet, blijken zij telkens weer de expressie van de behoefte én aan onderscheid/sadisme én aan het verzoenen der tegenstellingen/conformisme, onder andere door het idealiseren van het eigen collectief op grond van de eigen funderende mythen en het praktiseren van een collectief sadisme naar andere gemeenschappen toe.* Ter illustratie:

De *imperialistische* Azteken gebruikten een *beeldschrift*, de *imperialistische* Egyptenaren van het Nieuwe Rijk (circa. 1550 v.C. - 1070 v.C.) eveneens.

De Chinese Qin-dynastie (221 v.C. - 206 v.C.) was *totalitair*, getuige haar poging om alle filosofieën te vernietigen die een bedreiging vormden voor de absolute keizerlijke macht. Ze was militaristisch en *imperialistisch* en bezeten door *xenofobie* (bouw van de Chinese Muur). Ook de Chinese T'ang-dynastie (618-907) en de Qing-dynastie (1644-1912) van de Mantsjoes, die gehaat werd door de *etnische* Chinezen (*xenofobie*) vanaf de overbevolking in de late 18de eeuw, waren *imperialistisch*. Al deze dynastieën gebruikten een schrift bestaande uit *karakters*.

Het Nieuw-Assyrische Rijk, dat het *spijkerschrift* gebruikte, was vanaf Tiglat-Pileser III tot aan zijn ondergang (745 v.C. - 612 v.C.) extreem agressief. Het onderscheidde zich van *anderen* door zijn *militarisme* en *totalitarisme*, wat blijkt uit zijn systematische vernietiging van de verslagen etnische identiteiten (= *etnocentrisme*), uitgezonderd de Babylonische.

Het Nieuw-Baylonische Rijk (626 v.C.- 539 v.C.) onder Nebukadnezar II (605 v.C. – 562 v.C.) en het Perzische rijk van de Achaemeniden (550 v.C. -330 v.C.) gebruikten het *spijkerschrift* en gingen door op de imperialistische weg die de Assyriërs hadden ingeslagen. Wel strekt het de Perzen tot eer dat zij de aan hen onderworpen volkeren zoveel mogelijk met rust lieten.

Ik kom hierop nog uitgebreid terug onder § 2.1 wat betreft de gemeenschappen die wel een alfabet gebruikten. Maar dat Derrida, na zoveel voorbeelden van agressiviteit *ongeacht het soort schrift dat men gebruikte*, erin slaagt een causaal verband te leggen tussen het gebruik van het westerse alfabet en etnocentrisme, kan hem uitsluitend zijn ingeven door zijn behoefte om te discrimineren. Erg geïnteresseerd ben ik bijgevolg niet in zijn semiotiek (leer der tekens), noch in die van de structuralisten, die hem voorafgingen. *Zij raken geen van beiden de kern van het probleem. Zij keren in hun verklaring oorzaak en gevolg om.* Zij bestuderen een resultaat, de taaltekens, en leiden daaruit af dat de mens geen subject is, maar uitsluitend bepaald wordt door de zingevingen, de agressieve inbegrepen, van zijn tijd en omgeving, terwijl de eerste vraag, die zij zich hadden moeten stellen, had moeten zijn: *hoe is de aard, het karakter, de (erfelijke) natuur van het wezen dat een niet te stillen behoefte blijkt te hebben aan een taal, die ongeacht de soort tekens waarin zij wordt weergegeven, (sadistische) contrasten of onderscheidingen uitdrukt?*

Als men, om deze vraag te beantwoorden, allerlei geschriften leest (mythen, fabels, romans, geschiedeniswerken enzovoort), waarin onze voorouders en tijdgenoten, al dan niet in strijd met hun idealen, allerlei daden van individuen en groepen hebben beschreven en verklaard, kan men slechts concluderen dat de mens reeds sinds zijn ontstaan een constante behoefte aan een systeem van tekens en begrippen heeft vertoond met behulp waarvan hij zowel zijn behoefte aan onderscheid/sadisme als aan eensgezindheid/conformisme kon uitdrukken.

Hoe drukt men om het even welke behoefte uit?

Door middel van een taal. Taal is het middel bij uitstek om uiting te geven aan de antinomistische behoefte die aan de mens inherent is. *Op welke wijze taal in het bewustzijn tot stand komt en functioneert is volslagen bijkomstig omdat het inzicht daarin de intrinsieke behoefte niet kan wijzigen. Het taalzwaard mag bot en gebroken zijn, maar het dient steeds*

én om anderen het hoofd in te slaan én om de eigen conformistische groep intact te houden.

Taal maakt altijd onderscheid.

1. Zij drukt dit onderscheid altijd uit door het gebruik van generaliserende abstracties (mythen) of andere concepten (begrippen) en door het gebruik van werkwoorden, adjectieven, bijwoorden, ontkenningen enzovoort, die stuk voor stuk andere groepen, personen, voorwerpen, acties, kwaliteiten en mogelijkheden *uitsluiten*. *Dit perkt de mogelijkheid van een ongelimiteerd interpreteren zeer sterk in (§ 2).*

2. Zij brengt eveneens continu allerlei onderscheid aan door gebruik te maken van werkwoordsvormen waarbij bijvoorbeeld de uitgang van het werkwoord van vorm verandert om de eerste persoon enkelvoud, de tweede persoon enkelvoud enzovoort aan te duiden (= het creëren van en het benadrukken van wij-zij-tegenstellingen), én door dat van persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden.

Wanneer men hier tegenin brengt: “Nee, jouw stelling is onjuist, want onbeslisbaar” of “Nee, jij hebt ongelijk”, *geeft men mij gelijk*. Men maakt immers een (sadistisch) onderscheid tussen het eigen gelijk en mijn ongelijk én tussen het eigen “juist” en mijn “onjuist”.

De uitsluiting van andere betekenissen door de woorden, die mijn criticus gebruikt in zijn tegenwerping, blijkt als volgt: “Nee” sluit “ja” en “mogelijk” uit; “jouw” sluit elk ander bezittelijk voornaamwoord uit; “stelling” sluit “hypothese”, “suggestie” en elke andere uiting uit, waarmee mensen hun gedachten verwoorden; “onbeslisbaar” *beslist* (al interpreterend) tot het uitsluiten van “beslisbaar” of “mogelijk beslisbaar” of “gedeeltelijk beslisbaar”; “onjuist” sluit “mogelijk juist”, “gedeeltelijk juist” en “juist” uit; “ongelijk hebben” sluit “gelijk hebben”, “gedeeltelijk gelijk hebben” en “mogelijk gelijk hebben” uit.

Eenieder kan dit voortdurende en alomtegenwoordige uitsluiten constateren door elk afzonderlijk woord (zonder context) en elk woord in elke uitspraak of tekst, al dan niet in het kader van een context, op deze wijze te confronteren met wat het uitsluit.

Aan deze onderscheidingen of uitsluitingen valt niet te ontsnappen, tenzij door te zwijgen. Maar zwijgen is niet toegestaan door de freudo-marxistische bevrijders van de Frankfurter Schule. Immers, men *moet* op hun bevel de maatschappelijke status quo doorbreken en in *verzet* komen tegen het establishment door de taal van dat establishment te vernietigen *met de eigen taal*. Men *moet* van de structuralisten *door middel van de*

eigen taal de mythen (sociologische betekenis) ontmaskeren waarmee de machthebbers de onderworpenen aan de leiband houden, omdat alleen die ontmaskering kan leiden tot de bevrijding van het geheel dat volgens hen primair is aan de delen (holisme).¹ Men *moet* volgens de derridanen een tolerante wereldburger worden door *met de eigen taal* alle onderscheid tot onbeslisbaar te verklaren en een niet-onderscheidende taal te introduceren. En dus ontmasker ik op hun bevel hun onderscheidend taalgebruik, omdat zij allen in Sils im Engadin Nietzsche's voetsporen volgen langs de oever van de Silsersee en daar constant de melk horen klotsen in de borst van een zogende linkse moeder, die daar in de windstilte op een bank zit, maar steeds aan elkaar en aan eenieder die het wil horen verkondigt dat wat zij horen de golfslag van het meer is.

Niettegenstaande de eeuwige behoefte van de mens aan een taal, die onderscheid maakt, moet ook zijn eeuwige, maar utopische behoefte aan het opheffen of verzoenen van alle tegenstellingen tot zijn erfelijke natuur behoren. In het dagelijkse taalgebruik drukt men deze behoefte uit door het gebruik van *wij* (binnen onze groep), dat een instemming betuigt met een bepaald conformisme. Op cultureel-maatschappelijk niveau drukt men de interne verzoening uit in allerlei mythen (traditionele betekenis), in religies en filosofieën die tenderen naar of uitmonden in pantheïsme of monotheïsme, in om het even welke mystiek, in alle tot revolutie oproepende filosofieën van de laatste 250 jaar van Jean-Jacques Rousseau tot en met Marcuse en Foucault, en tenslotte in de vergeefse poging van Derrida om alle onderscheid uit te wissen met zijn *dooddoener* dat alles wat gezegd en geschreven is slechts een constructie of interpretatie is die tot stand is gekomen vanuit verzwegen vooronderstellingen en dat alle *signifiants* in alle uitspraken uitnodigen tot een oneindige reeks van onderling gelijkwaardige interpretaties (= de onbepaaldheid = de onverschilligheid = de onbeslisbaarheid van elke *signifiant* en elke

1 Het structuralisme wil het geheel van intern samenhangende fenomenen als een structuur denken. Daarom kan het zich niet direct op een onderzoeksobject richten: deze zijn immers pas begrijpbaar in de context van het grotere systeem. De structuralist richt zijn onderzoek op het algemene systeem dat de concrete elementen mogelijk maakt. Deze structuren worden gedacht als slechts formeel bepalend en onafhankelijk van enige inhoud en de concrete personen die onder deze structuur leven. *De mens* staat, in tegenstelling tot de traditionele filosofie, niet meer centraal, maar *is een sociale constructie*. *Sommige structuralisten schaffen het concept van het persoonlijke en vrije subject af* (Claude Lévi-Strauss, Louis Althusser, Michel Foucault).

uitspraak). En al deze doctrines verwerven veel aanhangers (conformisme) of hebben die verworven. Ook dit duidt op de constante aanwezigheid van een universele menselijke behoefte.

De freudo-marxisten van de Frankfurter Schule hebben zichzelf tot taak gesteld in naam van de universele bevrijding van de totale mensheid en in naam van het medeleven met het lijden van *alle* slachtoffers uit de geschiedenis¹ *bepaalde* personen en groepen in de samenleving, die zij rechts noemen, systematisch te *beschuldigen* van *sadisme* (Deel II, § 7.3). En tegelijkertijd is het volgens hen hun taak het eigen evangelie, de eigen blijde boodschap, te onderbouwen dat hun vernietigingsdrift bevrijdend kan uitmonden in het ontstaan van de autonome soortmens, die zijn soortmenselijkheid beleeft in het alle tegenstellingen en onderdrukking overstijgend nirwana (Marcuse), mits de freudiaanse Eros (libido) en Thanatos (doodsdrift) maar *Jenseits von Gut und Böse* vrij hun gang kunnen gaan en op voorwaarde dat door de afschaffing van het privébezit slechts één bepaalde sociaaleconomische context tot stand is gebracht, de klasseloze maatschappij. Deze *moet gewelddadig en dus sadistisch* tot stand worden gebracht door de Thanatos, de verzoenende doodsdrijf van de revolutionairen. De *middelen* om dit aards paradijs te verwezenlijken zijn dus louter sadistisch.

En het *doel*? Wat is er na het onophoudelijke demoniseren van rechts en na de systematische, sadistische praxis tegen rechts, *beide opgelegd als een categorische imperatief*², nog geloofwaardig aan het erotisch liefdevolle van deze marcuseaanse revolutionaire bevrijding en haar verzoenende resultaat?

Het beste worden het linkse zelf- en wereldbeeld weergegeven door Adorno's veelvuldig geciteerde aforisme, *Minima Moralia*, Deel Een, § 29: *De splinter in uw oog is het beste vergrootglas*. Dit aforisme is een parafraserende sneer naar Jezus' uitspraak: "Waarom kijkt u naar de splinter in het oog van een ander, en merkt u de balk niet op in uw eigen

1 T. Adorno, *Minima Moralia*, Deel Een, § 5: "Men *moet* één zijn met het lijden van de mensen: de kleinste stap in de richting van hun vreugden is er een naar de verharding van het lijden."

2 Zie citaat van Marcuse in § 1.1.1 Het woord categorie komt oorspronkelijk uit de Oud-Griekse rechtspraak en betekende oordeel, *beschuldiging*. Vooral deze laatste betekenis moet men in gedachte houden telkens als dit *sadistische* zelfstandig naamwoord opduikt in de tekst. *Eenieder die tegen een categorische imperatief in denkt, spreekt, schrijft of handelt, wordt door de steller van de imperatief categorisch beschuldigd* (= *pleonasme*).

oog? Hoe durft u tegen een ander te zeggen: Laat mij die splinter eens uit uw oog halen, terwijl u zelf een balk in uw oog hebt? Huichelaar, haal eerst die balk uit uw eigen oog, dan ziet u pas scherp genoeg om die splinter uit het oog van de ander te halen.” (Mattheüs 7: 3-5). Iemand, die zich, zoals Adorno, links noemt, maar een gelegenheid laat voorbijgaan om het christendom belachelijk te maken, is geen goede linkse (Deel II, § 7.3).

De implicaties van Adorno's aforisme?

Ten eerste zal het sadisme dat een links denkende doorheen zijn vergrootglas opmerkt bij zijn tegenstanders, altijd oneindig veel groter zijn dan dat van hemzelf. Hij kan dus niet anders dan zichzelf beschouwen als een oneindig veel beter mens dan die tegenstanders. En omdat hij zich een oneindig veel beter mens acht, heeft hij het volste recht en de absolute plicht om die tegenstanders voortdurend de les te lezen, te vermanen, te beleren, terecht te wijzen, de wet te dicteren en, zo nodig, te liquideren. Dat hij door al deze activiteiten demonstreert dat hij een eerste klas sadist is, doet niet ter zake, want dat splintertje in zijn oog stelt niets voor vergeleken bij het woud van balken dat hem omringt.

Ten tweede kan hij, omdat hij voortdurend een woud van balken om zich heen ziet, dat sombere woud alleen maar beschouwen als een immens, tegen hem en zijn medestanders gericht complot. Dat woud, in casu de westerse maatschappij, dient revolutionair te worden omgehakt en al die balken dienen te worden fijngehakt tot onschuldige, verzoenende Thanatossplintertjes in de pupillen van de autonome soortmensen die de toekomstige klasseloze maatschappij zullen bevolken. Ziedaar het linkse zelf- en wereldbeeld.

Hoe dit corrigeren?

Door de menselijke natuur te beschouwen als de antinomie van de behoefte én aan onderscheid/sadisme én aan het verzoenen van tegenstellingen/conformisme.

“De mens” zeggen is het creëren van een mythe, maar aan het gebruik hiervan valt niet te ontsnappen.

De mens - hoe afwisselend en vloeiend zijn beleving ook mag zijn van zowel de Eros (levenslust) als de Thanatos (sadisme)¹ - moet *continu* in zich de Eros en Thanatos gewaarworden, anders kunnen die driften niet continu en vloeiend met elkaar conflicteren en kunnen zij, in de freudiaanse betekenis die de Frankfurters aan beide concepten geven, niet al vloeiend en conflicterend met elkaar worden verzoend in de klasseloze

1 Het *panta rhei* van Herakleitos.

maatschappij. *Dus ongeacht de betekenis, die men aan de concepten Eros en Thanatos geeft, behoren zij gezien hun constante aanwezigheid in eenieder tot de menselijke natuur.*

Dat de mens een natuur heeft, is een punt waarover Marcuse en ik het eens zijn, maar daarmee houdt elke overeenkomst op. Ik heb al uitgelegd waarom ik de Thanatos of doodsdrijf onmogelijk als een drijf kan aanmerken, die alle tegenstellingen in de mens zelf en tussen de mensen onderling definitief kan verzoenen.

Bovendien stellen Marcuse en de andere Frankfurters *medeleven of solidariteit* (verzoenen van tegenstellingen) *universeel verplicht, tenminste toch als ideaal* (zie de eerstvolgende citaten van Adorno). Iets verplicht stellen is iets *bewust fixeren, maar elke fixatie staat haaks op het constante, onbewuste vloeien van de Eros en Thanatos.*

Ten slotte kan men zijn medeleven of solidariteit *niet op een zinvolle manier verplicht stellen, laat staan universeel, wanneer men de aanleg tot medeleven en solidariteit (= verzoenen der tegenstellingen) niet als constant in eenieder aanwezig acht, tenminste toch in iedere persoon die beschikt over min of meer normaal functionerende hersenen* (zie verder). Een dergelijke constante, universele aanwezigheid is uitsluitend mogelijk als die aanleg *erfelijk* is, met andere woorden, als hij behoort tot de erfelijke natuur. Dit aspect ontbreekt geheel bij Marcuse en Adorno. *Indien men beweert dat het medeleven uitsluitend door de opvoeding in eenieder aanwezig is, moet hij, die dit beweert, minstens erfelijk zowel het vermogen als de behoefte in eenieder aanwezig achten om de verzoenende en sadistische (voor)ouders na te bootsen.* Indien dit vermogen en deze behoefte ontbreken, is niemand in staat om zich te laten opvoeden tot sadisme én tot een bepaalde mate van verzoening door het imiteren van de mensen met wie men zich verbonden voelt. Ieder kind is dus *vanuit zichzelf*, vanuit zijn wezen, zijn natuur, *geporteerd* om het medeleven na te bootsen dat het als model wordt voorgehouden door zijn conformistische groep (gezin, etniciteit, cultuur) om daarin de tegenstellingen te verzoenen. Maar het is al evenzeer geporteerd om het sadisme, de bloeddorst en de manieren waarop het deze kan botvieren te imiteren, die het als model krijgt aangereikt om intern een sterker gemeenschapsgevoel aan te kweken en te conserveren. Zowel de interne verzoening als het collectieve sadisme worden geconcretiseerd in banieren, optochten, ceremonieën en rituelen en in motto's, ordewoorden, toespraken, pamfletten, geschriften, slogans, strijdkreten en aanvalskreten, bijvoorbeeld het *alalazein* van de 'verheven' Oude Grieken, *ongeacht of zij geletterd waren of niet. Want nee, Derrida,*

het maakt niet uit dat men voor het uiten van de algemeen menselijke antinomie gebruik maakt van de gesproken of de geschreven taal. Er bestaat als het gaat om het nastreven van én onderscheid/sadisme én het verzoenen der (interne) tegenstellingen en om beide te uiten geen hiërarchische verhouding van schrift (*écriture*) boven het gesproken woord (*parole*) of omgekeerd, zoals u poneert in *L'écriture et la différence* en uw overige dit jaar gepubliceerde werken¹. De behoefte, die eenieder bezielt terwijl hij denkt, spreekt en schrijft en tijdens zijn overige (groeps)activiteiten, is, omdat het denken-in-een-taal nooit wordt stilgelegd tijdens het uitvoeren van deze activiteiten, *voortdurend en simultaan* én de behoefte én aan sadisme én aan de verzoening der tegenstellingen.

Ook als “men stil en ongedwongen gewoon iets voor een ander doet” (Vlaams spreekwoord). In dat geval beperkt men zeer sterk het eigen sadisme en streeft men des te sterker naar de verzoening der tegenstellingen. Maar er zijn legio voorbeelden van het tegenovergestelde. Het etnocentrisch uitgeschreeuwde sadisme van de aanvallende koppensneller, die geen schrift kent, is niet minder sadistisch en dodelijk dan de etnocentrische, geschreven oorlogsverklaring der westerse volkeren. Meteen rijst dan de vraag waaruit nu die verhevenheid van de oude mythen boven de objectivistische moraal van de etnocentrische westerse beschaving bestaat. Immers, de bloeddorst van de primitieve volken wordt door de oude mythen even sterk verklankt als door de geschiedschrijving en overige literatuur van de beschaafde volkeren (zie verder).

Terug naar Adorno.

Adorno ontkent het bestaan van de menselijke natuur en identiteit, terwijl hij de aanwezigheid en de corrumperende werking van het universele sadisme wel degelijk opmerkt, ook in de eigen socialistische gelederen: *Minima Moralia*, Deel Een, § 31: “Ook de eerbiedwaardige gedragswijze van het socialisme, solidariteit, is ziek geworden (...) Rechtgelovigen (...) appelleren uitdrukkelijk en impliciet aan de progressieve eensgezindheid (...) Solidariteit is gepolariseerd in de desperate trouw van hen voor wie er geen weg terug bestaat, en in de virtuele chantage van hen die niets willen te maken hebben met de cipiers, noch zich willen uitleveren aan rovers.” En in o.c., Deel Twee, § 89: “Zelfs hun hoogste deugd, onzelfzuchtigheid, is dubbelzinnig. Terwijl zij terecht opkomen voor hen die niet ten onder mogen gaan, staat achter het “je moet helpen” reeds het stilzwijgende

¹ *La voix et le phénomène* en *De la grammatologie*.

beroep op de overmacht der collectieven en groepen, van wie niemand het zich nog kan veroorloven de gunst te verliezen.”

Hij ziet dus wel degelijk dat het alomtegenwoordige sadisme de solidariteit corrumpeert, ook in de eigen gelederen, maar doet niets met deze constatering. Hij trekt niet de voor de hand liggende conclusie dat het sadisme door zijn universele aanwezigheid elke definitieve verzoening van egaal welke solidariteit (= verzoening der tegenstellingen) met dit sadisme onmogelijk maakt, juist omdat elk gevoel van solidariteit, elke opvatting over solidariteit en elke praxis van solidariteit doordrenkt zijn met sadisme en niet anders kunnen dan daarmee doordrenkt zijn gezien de antinomistische natuur van de mens.

Wat hij bijgevolg ook niet opmerkt is dat het sadisme van hemzelf, dat hij *haat* noemt en dat aan het woord is in elk van zijn vernietigende waardeoordelen, eigen is aan zijn wezen als mens en niet alleen maar aan het algemene sadisme van “de maatschappij”.

Maar nogmaals, Adorno ziet wel degelijk de hel. Alleen heeft hij niet de moed om erin af te dalen.

Ter illustratie: T. Adorno, *o.c.*, Deel Een, § 22: “Boosaardige trekken zijn reeds de authentieke terminologie van Marx niet vreemd.”

Sadisme is dus ook eigen aan Marx' emanciperende en verzoenende terminologie. Juist. Maar leg dan tenminste uit hoe het komt dat zelfs de grote verzoener sadistisch is en kijk tegelijkertijd naar de onderscheidende terminologie van jezelf en de sadistische behoefte die daaraan ten grondslag ligt. Maar dat is duidelijk te veel verlangd van iemand die de splinter in zijn oog uitsluitend aanwendt als een vergrootglas.

Omdat Adorno in zichzelf niet het pad volgt naar de bodem van de hel, kan hij ook geen uitweg vinden. Hij blijft een van haat en afschuw vervulde zweefvlieger die constant boven de sadistische mensheid zweeft in het vliegtuig van zijn kritische theorie zonder in te zien dat de behoefte aan verzoening, die hem - samen met zijn sadisme - bezielt in zijn cockpit, evenzeer eigen is aan alle mensen op de begane grond.

Ik zal trachten hem de ogen te openen in twee stappen.

De eerste doet een beroep op de archetypen in de verheven mythen (traditionele betekenis), die in navolging van Freud en Nietzsche door zijn Frankfurter Schule worden vereerd. Vanwaar komt in de Griekse mythologie het sadisme van de oergod Ouranos, dat hem inspireerde toen hij de hem bedreigende en dus sadistische Cyclopen opsloot in de Tartaros? Vanwaar dat van de moeder der Cyclopen, Gaia, toen zij aan de Titanen vroeg haar en haar kinderen te helpen tegen Ouranos? Kronos

hielp haar. Gaia schiep in haar schoot het ijzer, maakte een zeis en gaf die aan Kronos. Is zij tot een dergelijke daad in staat als zij niet sadistisch is vanuit haar wezen? Kan zij zonder een aan haar inherent sadisme op die gedachte komen? Kan zij zonder een aan haar inherente sadistische behoefte wraaklustig zijn? En let op: zij was volgens de Griekse mythologie de oergodin, de liefhebbende (verzoening van alle tegenstellingen) Moeder Aarde. Kronos verminkte (sadisme) zijn vader en nam de heerschappij van hem over (sadisme). *Volgens de Griekse mythologie was het sadisme dus vanaf het prilleste begin aanwezig in de archetypische goden en godinnen en werd dit meteen door hen gepraktiseerd.*

Niet als in de andere mythologieën zoals die van de Vikingen (de moord op de wereldreus Ymir).

We nemen nu aan, samen met Marx en de Frankfurter Schule, dat goden projecties zijn van menselijke behoeften. Is dan aan het wezen, dat dergelijke kosmogonische mythen met mannelijke *en vrouwelijke* oersadisten bevolkt, de behoefte aan sadisme inherent, ja of ja?

Stap twee: § 23 van *Minima Moralia*: “Hoe meer iemand de zaak van zijn agressie op zichzelf heeft geconcentreerd, des te volkomener vertegenwoordigt hij het onderdrukkende principe van de maatschappij. In deze zin geldt misschien meer dan in welke andere ook de stelling dat het meest individuele het meest algemene is.”

Adorno beweert dus dat het voldoende is het sadisme op te merken in één individu om er zeker van te zijn dat de totale maatschappij (= het meest algemene) sadisme cultiveert. Het sadisme van elk individu is slechts de “vertegenwoordiging” van het collectieve (= algemene) sadisme: hij “vertegenwoordigt” het, hij is het. Hij kan niet anders, want hij is een niet-identiteit die de maatschappij weerspiegelt.

Nogmaals, *hoe kan*, te midden van het algemene sadisme en terwijl eenieder er volledig door wordt beziel, Adorno in zich de *behoefte* gewaarworden om dat algemene sadisme *te ontmaskeren, te bekritisieren en te vernietigen*? Hij zegt inderdaad, terwijl hij de verhullende term “de intellectuelen” (= mythe) gebruikt, dat zijn haat als intellectueel tegen de maatschappij slechts de uiting van de algemene haat is die de hele maatschappij bezielt (o.c., Deel Twee, § 86). Maar vanwaar komt dan zijn *persoonlijke behoefte* als intellectueel om de algemene haat te haten? Vanwaar zijn *persoonlijke* behoefte om de algemene haat te vernietigen door alle tegenstellingen te verzoenen?

Als zijn stelling juist is dat het meest individuele altijd het algemene